

154 This travel report was sent to the Academy on 5/17 March 1846 from Tomsk. It was originally published in Swedish in the journal *Suomi* (Castrén 1847i) and in German in the *Bulletin* of the Academy of Sciences in St Petersburg as well as in *Das Ausland* in Stuttgart (Castrén 1847a; 1847j: 289–316). A draft version of its first part can be found in SLSA 1185, Castrén's travel diary from 27 Feb. until 25 Sept. 1845 p. 248–339. See this volume from p. 1074 on and Castrén 1847c. There is no manuscript of the latter part of the article in *Suomi* (p. 33–62).

M. A. Castrén sent his next travel report, dated in Surgut on 1 September 1845 (unclear, whether Old or New Style), to Sjögren from Narym on 1/13 December 1845. Its manuscript is included in his travel diary of 1845 and it is published on p. 1045–1074 of this volume.

18

Rese-anteckningar i Sibirien¹⁵⁴ af M. A. Castrén

Både sagan och historien stämmer deri öfverens, att Sibiriens vildar långt före den tid, då Jermaks skaror beträdde landet och tvingade dess innevånare till en kamp pro *aris et focis*, varit på sitt vis väl förfarna i stridens lekar. Just på det fält, der Jermak vann sina flesta segrar, lågo tillföre Östjaker och Woguler ofta i fejd, så väl med hvarandra, som med sina Samojediska och Tatariska grannar. Men utom dessa strider, som kämpades af skilda nationer, föreföllo esomoftast krigiska tilldragelser emellan enskilda stammar eller släkter af samma nation. Nöden, roflykt, hämnbegäret satte den ena stammen i harnesk emot den andra och föranledde stundom de blodigaste uppträden. Ännu dertill har både hos Samojeder, Östjaker och flere andra bland Sibiriens folkslag sången förevigat minnet af enskilda hjeltar, hvilka drogo i härnad, för att med sitt goda svärd vinna ungmöns hjerta och hand.¹⁵⁵ – Så lefde nationer, släkter, individer i ett fortfarande krigstillstånd. Det var en allmän ofred i landet – *bellum omnium contra omnes*. Faran stod städse lurande bak porten, inga tractater skyddade emot en möjlig öfverraskning. Denna osäkerhet förmådde enskilda familjer af samma släkt eller stam att sluta sig närmare till hvarandra och för sig utvälja ett gemensamt öfverhuvud, en stamfurste.¹⁵⁶ De Östjakiska stammarna hade till och med försett sig med något slags fästen (*wosch*, *wasch*) till motande af fiendtliga anfall. Huru dessa nu så kallade Tschudfästen varit beskaffade, torde ej mera kunna utredas. Traditionen vet om dem intet vidare, än att de varit belägna på höga, branta uddar och andra

155 In case of the Nenets, Castrén refers to sung poetry, the earliest whole denotations of which he collected himself. The poetry is divided into three different types, *sjudbabses*, *jarabtses* and *hinabtses*. All of them can be characterized mythical-historical, which means that the events described in them lay between the real and imagined, on the borderline of the present life and the afterlife as well as mythical and historical. Crucial themes in the poems are marriage, the long journeys of heroes and blood revenge, leading to long and disastrous wars. The singers merged heroes known in history or topics of the day especially into the *jarabtses* and *hinabtses* told in the first person. In them, the adventures of the Nenets rebellion leader Vavli Nenjang, leaders and judges of the cities in the area inhabited by the Nenets and the Tsar himself appear. Usual actors are also the Khanty (*habi*, the name also means hired farmworker or slave), the Enets (*bai* and *manto*) and the Evenk (*tungos*), of whom the two latter represent enemies in the poetry. For more details, see Куприянова 1965; Головнёв 1995; Пушкарёва – Хомич 2001; Golovnev – Osherenko 1999; Niemi 1998. (KL)

156 On different Khanty tribes, see Гемьев & al. 2005: 133–134. (TS)

- 157 The closest example to the Surgut of these Late Iron Age and medieval fortifications is Barsova gora. Чемякин – Шатунов 2002.
- 158 Surgut was founded in 1594 on the Ob' at N61°14'40" E73°23'19". Бакулин – Ярков 2009. (TS)
- 159 Castrén means the fort of Barsova gora. Чемякин – Шатунов 2002: 40. (TS)
- 160 The Khanty "Prince" Bardak is actually known to have collaborated with the Russians and aided in building the town of Surgut. Mandelstam Balzer 1999: 32. (TS)
- 161 The River Kopylovskaja Ket' runs into the Ob' at Narym at N58°54'2" E81°33'32". (TS)

föga tillgängliga ställen. Der sådana fästen fordom stått, anträffas i våra dagar endast jordhögar, brutna pilar, rostade spjut, pansarskjortor och andra krigiska kvarlevor.¹⁵⁷

Ett af nämnda Ostjak-fästen stod under Sibiriska eröfringstiden på det ställe, der sedermera staden Surgut¹⁵⁸ reste sina tinnar^{ix,159} Här lefde på denna tid en Ostjak-Furste, benämnd *Pardak*, hvilken ännu af Ostjakerne prisas såsom en mäktig och tapper man. Fastän Jermak redan hade krossat Kutschum-Chans välde, hade underkufvat Wogulerne och besegrat alla Ostjak-stammar vid Irtisch, vågade likväl Pardak en strid emot fienden. Ostjakerne stridde, såsom vanligt, med båge och pilar, kosakerne hade medfört kanoner. Det är naturligt, att i en kamp med så olika vapen Ostjakerne snart måste gifva sig besegrade. Fästet intogs, men Pardaks minne är ännu aktadt och äradt af hans stamförvandter, och närmast af hans egen släkt, som allt intill denna dag bibehållit det Furstliga namnet.¹⁶⁰

Sedan det Pardakska fästet var intaget, uppbyggde segervinnaren på samma ställe en ostrog och anlade en stad, som efter någon närbelägen gren af Obfloden erhöill namnet *Surgut*. Denna stad blef innan kort en af kosak-dynastiens mäktigaste värn och utgångspunkten för ytterligare operationer. Härifrån uttågade tid efter annan roflyktiga kosak-skaror, hvilka underkufvade och skattlade alla Ostjak- och Samojed-stammar ända ifrån Ishafvet i norr allt intill Ket-floden¹⁶¹ i söder. Det är afgjort, att under eröfringstiden få orter i Sibirien spelat en så betydande role, som den djerfva kosak-staden^x Surgut. Så mycket mera nedslående är den anblick, som staden nu erbjuder. Några jemmerfulla kojor, kringströdda utan all ordning bland förbrända

ix. Surgut är belägen vid öfra Ob, omkring 300 verst ofvan om mynningen af Irtisch.

x. Ännu i dag utgöra kosakerne den vida största delen af stadens innevånare.

ruiner^{xi}, se der qvarlefvorna af den fordom så mäktiga staden. Här finnes ej en enda anständig gata, icke ens en ordentlig byggnad, ja! det är till och med sällsynt att träffa glasfönster, och hela rutor hör snart sagdt till undantagen. Fattigdomen har under de sednaste decennierna i så hög grad tilltagit, att staden icke en gång kunnat contribuera de nödvändiga utskylderna till kronan. Den har till följe häraf gått miße om sina privilegier och tröstar sig nu med blotta titeln af stad.

Här tillbragte jag under nästförflutne sommar hela Augusti och en del af September månad, sysselsatt med studium af de närgränsande Oštjak-stammarnes olika munarter.¹⁶² Ifrån Surgut hade jag ärnat bana mig en väg efter floderna Wach¹⁶³ och Tas¹⁶⁴ till Jenisej¹⁶⁵, men då denna resa åtminstone på närvarande årstid ansågs ogörlig, fann jag mig föranlåten att fortsätta färden uppför Ob. Hufvudmålet för min resa blef nu Narym¹⁶⁶ – en liten stad inom Tomska¹⁶⁷ Gouvernementet, till hvilken man ifrån Surgut räknar vid pass 800 verst, då resan verkställes med båt. Landet emellan dessa tvenne städer utgöres af öde nejder, hvilka äro nästan öfvergifna af Ryssar och endast glest befolkade med infödingar. Man träffar på denna väg icke ens provisoriska poststationer, som dock annorstädes i Sibirien äro högst vanliga. Af sådan anledning nödgades jag redan i Surgut förse mig med alla för resan nödvändiga artiklar. Till antalet af dem hörde i första rummet en ordentlig farkost, ty i de Oštjakiska trågarne är färden både mödosam och äfventyrlig. Af stort behof var derjemte en infödd Oštjak, hvilken kunde i sin enda person förena de mångfaldiga egenskaperna af tolk, betjent, kock, skjutsrättare och tuktomästare, samt tillika ersätta bristen af resepass. I dessa och alla andra hänseenden väl utrustad anträdde jag den 12 (24) September min resa med godt mod och gladt hopp.

xi. Surgut har ofta fått vidkännas härjande våldar, bland hvilka den sednaste timade år 1840 och förvandlade hela staden till en grushög.

- 162 The Khanty live in the areas of the large Ob' and Irtyš rivers and their tributaries in Western Siberia. The southern (Irtyš) Khanty language became extinct in the 20th century. Unesco Red Book, http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_report.html, <http://www.helsinki.fi/~tasalmin/fu.html>. More detailed list of the rivers inhabited by the Khanty, see Гемьев 2005: 57. (TS)
- 163 The River Vax runs into the Ob' from the right (east) at N60°48'53" E76°47'39". Its headwaters are closest to those of the River Taz around N62°40' E82°56', but because the Taz flows into the Kara Sea, Castrén would have continued along smaller rivers from it to the Enisej (Енисей, the scholarly transliteration used instead of the standard English spelling Yenisei) in the north. The most direct route from the Vax to the Enisej is between the headwaters of the rivers Vax and Sym around N61°18' E81°42' where they are separated by only a narrow watershed. Castrén's chosen route via Narym brought him even further south. (TS)
- 164 The River Taz runs into the Kara Sea at N67°33'5" E78°33'21". (TS)
- 165 The Enisej discharges into the Kara Sea at N71°49'46" E82°42'57". (TS)
- 166 Narym is on the Ob' at N58°55'25" E81°35'21". (TS)
- 167 Tomsk is situated at the River Tom, a tributary of the Ob' at N56°29'14" E84°56'48". (TS)

- 168 Diogenes of Sinope (ca. 404–323 BCE), one of the Cynic philosophers of Ancient Greece. None of his works have been preserved. Internet Encyclopedia of Philosophy, <http://www.iep.utm.edu/diogsino/>. (TS)
- 169 Plato (Platon, 427–347 BCE), philosopher in Ancient Greece. Internet Encyclopedia of Philosophy, <http://www.iep.utm.edu/plato/>. (TS)
- 170 Most of Castrén's travels were in the taiga or forest zone covering the major part of Siberia. In the north, tundra gradually changes to the forest zone and in the south it changes to steppe. On the different types of taiga, see Семенов – Белов 2015: 237–246. (TS)

Mitt enda bekymmer var den sena årstiden, som enligt all förmodan skulle medföra både regn och snö, köld och blida, dimmor och nattfroster. Ett, ehuru otillräckligt skydd emot detta onda beredde för mig och min vapenbroder Bergstadi, den i Surgut ombesörjda lilla farkost, hvilken var försedd med en i de Obska båtarna vanlig kajuta. Denna kajuta var så inrättad, att man endast krypande kunde träda i och ur den, endast liggande få en plats deri och blott genom masthållet erhålla en skymt af dagens ljus. Kajutan, som upptog hela midten af båten, var väl i hvardera ändan försedd med dörrar, men dessa måste alltid hållas tillslutna, emedan annars hvarken roddare eller styrman kunde få plats i båten. I denna mörksens boning inredde vi vår matsal, vårt sofgemak, vår skrif- och studerkammare. En kista begagnades till bord; stolar voro ej af nöden, emedan middagen intogs på Romerskt vis; theköket utgjorde vår kamin. Jag vill ej påstå att vår kammare var öfvermåttan lysande och praktfull, men likväl försäkrade Magazinsförvaltaren i Surgut, en genomlärd man och god Christen, att en så förträfflig boning ej egdes af Diogenes¹⁶⁸, hvilken han sade varit "en af världens största Philosopher och en mycket bättre Christen, än Plato¹⁶⁹ sjelf." Emellertid blef kajutan under dagens lopp ej oftare begagnad, än då regn och oväder gjorde det omöjligt att sitta på däck eller ströfva kring stränderna. För sistnämnda nöje var beklagligtvis nejden föga egnad. Ehuru icke synnerligen höga, äro likväl de Obska stränderna merendels så branta och leriga, att man vid dem med möda får ett fotfäste och lätt utsätter sig för faran att nedstörta i flodbädden. Höstetiden anträffas visserligen här och der vidsträckta sandslätter, men äfven de hafva merendels en grund af blöt lera, hvarpå vandraren innan kort får sitt lystmäte. Landet närmast intill stranden består antingen af sankar kärr, eller obergade ängar, öfvervuxna med ett ogenomträngligt starrgräs, eller vanliga af en tät videskog.¹⁷⁰ Förgäfves bemödar man sig att här efterleta en gångstig. De snart sagdt enda spår af

menniskor bestå i slocknade eldstäder och öfvergifna lägerställen. Ytterst sällan anträffas en människoboning. Ifrån Surgut räknades till Ryska byn *Lochosowa*¹⁷¹ 90 verst och på hela detta afstånd funnos blott tvenne små Ostjak-byar, men äfven dessa voro ej belägna vid hufvudfloden, utan såsom vanligt, vid dess grenar^{xii}. I vår väg lågo endast några Ryska fiskelägen, till större delen redan öfvergifna och så bofälliga, så illa medfarna genom höstens åverkan, att både himmelens fåglar och markens djur försmått taga i besittning de till deras fria bruk öfverlåtna herbergen. Sedan de talrika fiskarene brutit upp ifrån sina colonier, herrskade äfven på elfven en graflik stillhet och en enformighet, som blott sällan afbröts af en snabbt framilande Ostjak-julle. När man färdas genom en så ödslig och folkotom nejd, önskar man naturligtvis att genom en skyndsamt färd kunna bereda sig helst någon slags omvexling af föremål, men huru man och må skynda, mera än tre verst lider det ej i timmen. Under all den ledsnad, som en ödslig natur och en så långsam färd nödvändigt framkallar, var det likväl en lycka, att vi åtminstone i början af vår resa kunde följa oss med godt och vackert väder, med fågelsång, med anblicken af grönskande ängar och träd samt den i solskenet herrligt glänsande vattenytan. Några sällsamma äfventyr mötte oss ej, så framt jag till deras antal icke vill räkna ett litet missöde, som inträffade redan den första natten af vår resa, då båten i mörkret styrdes inom ett skär af sandbankar, derifrån ingen återgång var möjlig, förrän med dagsljuset. Följande afton återkom samma äfventyr, men denna gång blefvo likväl icke sandbankarna vårt nattherberge, utan Ostjakernes rådighet förhjelpste oss sent på qvällen till den omförmälda byn *Lochosowa*,

---

xii. Ob äger en oräknelig mängd större och mindre grenar. De indelas af Ryssarne i tvenne slag: a) *protoki* eller vanliga grenar, b) *staritsi* d. ä. flodgrenar, hvilka om sommaren till mesta delen uttorka, men tillförene sägas hafva utgjort sjelfva hufvudfäran.

172 Cf. Castrén's description from November 1843 on p. 476–478.

der ordspråket om de Småländska gästgifverierna egde sin fulla tillämpning. Den klena välfägnaden oaktadt blef, dock natten tillbragt i byn. Vid mitt uppvaknande följande morgonen såg jag till min förvåning de ännu i går herrligt grönskande fälten öfverdragna med en hvit slöja, den nyss klara och solbelysta himmelen betäckt med vinterns gråa mantel, såg människorna skinnbeklädda och hela naturen stum, sörjande, öfvergifven. Icke desto mindre förfogade vi oss redan tidigt på morgonen ned i kajutan, tillslöto dess dörrar och afreste. I kajutan omgifven af ett ogenomträngligt mörker öfverfölls jag af en art spökrädsla. Det föreföll mig, såsom rasade ett Herrans väder derute, och själfmant återkallades i minnet de dagar, då jag för två år tillbaka vid foten af Ural pröfvade den nordiska höstens alla vedermödor.¹⁷² Att samma slags vidrigheter nu skulle återkomma, var en farhåga, som i den mörka kajutan mäktigt oroad mitt sinne. Jag tyckte mig fastfrusen vid en öde strand, öfvergifven af människor, tård af sjukdom och öfverhopad med all den smälek, som möjligen kan drabba den resande i de värsta vildmarker. Lyckligtvis befriades jag snart ifrån dessa ängslande och öfverflödiga bekymmer. Ty då jag vid de Juwaschkinska jurtorna trädde ur vårt väl tillståndda vinter-ide, lyste solen åter skön och klar på det molnfria fästet, marken var åter grön, människorna hade aflagt sina skinnpelsar, och tjušta sjöngo fåglarna i träden naturens lof. Jag förfogade mig till närmaste jurt. Dit ledde en smal gång, som å ömse sidor var omgifven af vackra, spensliga viden. Gången var jemn och rak, samt framtedde i fonden en snygg och inbjudande jurt. Uppskrämda af min ankomst lupo jurtens innevänare sina färde, lemnande mig så mycket bättre tillfälle att få egna några ögonkast på den Östjakiska boningen. Den egde en vanlig, fyrkantig form, låga väggar och ett högt spetsigt tak. Hela boningen var tillredd af näfverskifvor, hvilka, sedan de genom kokning blifvit uppmjukade, hopsys i form af vanliga golfmattor, så att de kunna sammanrullas och med lätthet

transporteras ifrån ställe till ställe. Af dem bildas både väggar och tak genom följande enkla mekanik. Man nedslår i jorden några videstammar, tjenande till att från jurtens både yttre och inre sida upprätthålla näfverväggarna. Emot detta underlag uppresas några taksparrar, hvilka jemväl bestå af vide. Dessa öfverdragas med näfver, som äfven på yttre sidan betäckes med sparrar. Alla styltor och sparrar ombindas och befästas med mjuka videgrenar. I taket lemnas ett draghål för röken och vid ingången hänger man en dörr af bräde eller näfver. Detta är nu i hufvudsaken allt, som erfordras till en Östjakisk sommar-jurt. Fönster och golf, bänkar och bord anträffas aldrig i en slik boning. Må vi blott ej förgäta eldstaden, hvilken utgör sjelfva hufvudvillkoret för Östjakens trefnad. Lifvets högsta njutningar: ett godt mål och en behaglig hvila, äro hos Östjaken fästade vid detta enkla tillbehör, som består af en med stenar omgifven grop i midten af rummet. Till en angenäm hvila hör naturligtvis äfven en mjuk bädd. Denna tillreder Östjaken af rörmattor, renhudar, skinnpelsar och andra klädesplagg. Det roar oss ej att undersöka Östjakernes vällingsgrytor och näfverrifvor, ty vi veta af gammalt, att de innehålla fisksoppor, mjölvällingar, grötar, piroger af haggbär o. m. d. Omkring de flesta Östjak-jurt anträffas små bodar eller vißthus, timrade af stockar och, liksom i Lappland, uppställda på höga stolpar¹⁷³. Sådana anstalter funnos dock ej på närvarande ställe, utan husets förnödenheter hvilade på en bår, uppreßt på fyra styltor och vanligen begagnad till torkning af småfisk. Måhända skulle i den närliggande skogen ännu några upptäckter kunna göras, men vi måste påskynda vår resa, emedan tunga moln höja sig från västan, förebrådande regn och oväder. I Sibirien bedrages man sällan, om man tyder himmelens tecken till det värsta. Så hände äfven nu, att ovädet rasade med sin fulla styrka, då vi under natten landade vid en liten Östjak-by. Drifven af någon slags sympathie med naturen trädde jag för några ögonblick ur kajutan. Jorden var omgifven af ett

- 173 There were also completely or partly underground dwellings, used especially winter. Khanty buildings are pictured in Gemyeb & al. 2005: 98–108. (TS)

- 174 At present the town of
Megion on the right bank of
the Ob' at N61°1'33" E76°7'1".
(TS)

tiofalldigt mörker, tunga vindar susade i luften och skarpa regnskurar smattrade i träden. Det var en af de nätter, om hvilka Asiens vildar förtälja, att de aflidnas andar ej få ro i sina grafvar, utan irra vilda och fruktansvärda kring jorden. Allt hvad som lefver och andas ofvan jord, ligger stilla och bäfvar, ty skuggorna drifva nu sitt nattliga spel. Schamanernas blodtörstiga hamnar sväfva kring menniskornas nattliga läger och stämpla förderf åt alla dem, hvilka genom läster och brott förverkat sitt lifs skyddsandar. I en sådan natt har händelsen fört oss till närheten af trenne tält, hvilka för tillfället erbjuda en fasaväckande anblick. Omhöljda af det nattliga mörkret äro sjelfva tälten nästan osynliga för ögat. Man varseblir endast den öppna ingången, som upplyses af eldskenet innanföre. Stående midt för de tre tältdörrarna tycker man sig se tre brinnande gap, hvilka ur sitt inre utspy tjocka rökmoln och sprakande gniſtor. Små, halfnakna, phantastiska gestalter framskymta genom röken och lågorna. Tid efter annan ljuda ur gapen vilda, oförstådda läten, som snart öfverröstas af regnet och stormvinden. Det vore en fåfäng möda, att söka i all sin fasa skildra denna nattliga scen med sitt mörker, sina lågor och spökgestalter, sina vindar och regnskurar. Visst är, att den icke var egnad till att väcka de angenämaſte känslor, och att jag, återkommen till kajutan, andades med ett vida lättare hjerta.

Under natten lade sig ovädret och följande morgon nådde vi de Magijonska jurtorna¹⁷⁴, belägna vid utloppet af *Magijon* – en liten flod, som ifrån högre sidan utfaller i Ob. Vid afresan ifrån dessa jurt tog jag mitt säte ofvanpå däck och betraktade i stillhet flodens lopp och den vilda nejden jag bereſte. Ingen ting nytt och ovanligt mötte mitt öga. Den ena fjärden var fullkomligen lik den andra, lika jemn i sitt lopp, lika vidsträckt, lika ödslig och öfvergifven. Öfverallt tedde sig samma låga, leriga, nedrasande stränder, bevoxna med evigt samma viden. För reſten endast ängar, kärr och lerhaltiga sandslätter. Sedd med Europeiska ögon

är Ob en vild och enformig flod, som hos betraktaren knappt förmår väcka andra känslor, än saknadens och vemodets. Men fråga den infödda Ryssen, med hvilka ögon han åser floden, och det korta, men innehållsrika svaret lyder: "Ob är vår moder." Eller ställ samma fråga till den äldre Ostjaken, som sitter vid styret och tvifvelsutän ännu aktar sina fäders tro och seder. Är man uppriktig, så skall han svara med ungefär dessa ord: "Ob är den Gud, som vi vörda främst bland alla våra Gudar, som vi anropa med de varmaste böner och nalkas med de rikaste offer." För landets innevånare är Ob allt det godas gifvarinna och förutan henne hade förmodligen aldrig någon mensklig varelse beträdd detta usla land. Må derför äfven vi med glada och försonande blickar betrakta floden, och hoppas att den tid ej skall vara alltför aflägsen, då den resande vid Obs stränder skådar andra taflor, än de nuvarande.

Ungefär i denna riktning irrade mina tankar, då ett högljudt hundskall tillkännagaf vår ankomst till de Lechlisowska jurtorna. I hopp om en bättre välkomsthelsing på stället steg jag i land och besökte alla jurt, men träffade utom några fastbundna hundar ingen lefvande varelse. Man trodde att Ostjakerne varseblifvit mig på däck och af rädsla gömt sig i skogen. Vi fortsatte således resan oförtöfvadt till den Jermakska Ostjak-byn, passerade ännu samma dag de Wontpugolska¹⁷⁵ och Wartuiska¹⁷⁶ jurtorna samt nådde under natten mynningen af Wach. Denna flod tager ovilkorligen den resandes uppmärksamhet i anspråk, emedan hon utgör en af Obs mäktigaste tillflöden. Tagande sin upprinnelse långt in i Jeniseiska Gouvernementet, tillryggalägger hon i ständigt slingrande lopp en bana, som utgör minst 700, men enligt invånarnes uppgift omkring 1000 verst. Under sin vidsträckta färd upptager hon en oändlig mängd bifloder, bland hvilka de största sägas vara: *Kul-jógan*¹⁷⁷, *Sabun*¹⁷⁸, *Lawasin-jógan*¹⁷⁹ och *Kalech-jógan*¹⁸⁰, utfallande, med undantag af Lawasin-jogan, alla ifrån den högra sidan. Största delen af Wachs område består

- 175 Vampugol at N60°51'35" E76°36'24". (TS)
- 176 Today, Nižnevartovsk at N60°55'42" E76°33'54". (TS)
- 177 It is unclear which river Cast-rén means here. The rivers Ljuk-Kolen-Ėgan and the Kolyv-Ėgan run into the River Vax but they are short and small. (TS)
- 178 The River Sabun runs into the Vax from the right (north) at N61°4'21" E80°13'15". (TS)
- 179 It is unclear which river Cast-rén means. The River Labaz-Ėgan runs into the Vax from the right and the Labaznaja is so short that it can hardly be included among the most significant tributaries of the Vax. (TS)
- 180 The River Kolek"ėgan running into the Vax from the right (north) at N61°5'32" E78°16'24". (TS)

- 181 Larjak at N61°6'0" E80°16'0".
(TS)
- 182 The headwaters of the River Eloguj are on the same watershed mentioned above (p. 753) in connection with the River Sym and it discharges into the Enisej at N63°12'39" E87°45'5".
(TS)

af ödsliga, kärruppfyllda, folktoma nejder. Stränderna äro mestadels låga och i följe deraf blottställda för öfversvämningar^{xiii}. I sitt nedra lopp är floden öfverallt farbar. Båtar lastade med 2000 pud afgå hvarje vår med mjölladdningar till de vid Sabun-jogans utlopp i byn *Larjatskij*¹⁸¹ uppbygda krono-magasiner^{xiv}. Mindre båtar löpa obehindradt ända till mynningen af Kuljogan; men i sitt öfversta lopp skall floden endast kunna befaras med vanliga Östjak-båtar. Förmodligen af sistnämnda orsak har den gamla communicationsleden emellan Ob och Jenisej förmedelst Wach och Jeloguj¹⁸² längesedan upphört att begagnas. Med afseende å befolkningen vid Wach kan jag med säkerhet endast uppgifva, att samtliga dess bebyggare inom Tobolska Gouvernementet äro Östjaker. Sannolikt begynner vid Kul-jogan en Samojedisk colonisation, men om denna äfven sträcker sig till öfre loppet af Wach, är mig ännu obekant. De Wachska Östjakerne inom Tobolska Gouvernementet äro till språk, seder och lefnadssätt nära öfverensstämmande med de Obska ofvanom Surgut. De bo i jurt af stock, näfver eller torf, lifnära sig med jagt och fiskafänge, äro i saknad af hästar och kor, men äga smärre renhjordar. Sommartiden uppehålla de sig vid sjelfva Wach, men deras vinterboningar äro vanligen belägna på något afstånd ifrån hufvudfloden.

Ifrån mynningen af Wach gick resan fortfarande genom ödsliga och obebodda nejder. Blott här och der anträffades Östjakiska sommar-jurt, som merendels

---

xiii. Liksom vid de flesta Sibiriens floder, skall äfven här den högra stranden vara upphöjdare och mera steril än den venstra. Man omnämner på venstra sidan blott en enda hög udde, benämnd *Lapki* (Östj. Lafkaei), hvilken är belägen vid flodens nedra lopp, ej långt ifrån mynningen af Kalech-jogan.

xiv. I samma by finnes äfven en åldrig kyrka och en nyli-gen anlagd barnskola. Byns innevånare bestå, med undantag af krono- och kyrkobetjeningen, endast af några få Ryska coloniärer.

voro uppförda af näfver, understundom hopslagna af obilad stock. Äfven de sistnämnda voro i saknad af golf, fönster, ugn och de vanligaste husgerådssaker. Eldstaden hade sin plats i midten af rummet och hela inredningen var alldeles densamma, som i näfverjurtorna¹⁸³. Antalet af jurt uppgick vanligen till 3–6 på hvarje ställe. Vid inträffad öfverbefolkning dela sig byarna i smärre jurtelag för att äga bättre utrymme för jagt och fiskafänge, hvilka näringsgrenarne nästan uteslutande sysselsätta Östjakerne i Surgutska Afdelningen. Bland de jurt, som mötte oss vid afresan ifrån Wachs mynning, förtjena att omnämnas de Wach-Pugolska¹⁸⁴, de Kalymska, hvilka voro kringströdda på fyra särskildta ställen, de Kaltagorska (af Samojed. ordet *Kolda*^{xv}, Ob) och de Mygalengska. Vid några bland nyssnämnda jurt bemärkte jag, att Östjakerne söndagen till prydnad tvagit sig rena, benat och kammat sin svarta peruk, samt påklädt sig en lysande högtidsskrud. Den vanliga öfverklädnaden bestod både hos män och qvinnor i en paltå, liknande den Finska meckan, men kortare än denna. Hvardagspaltån var gjord af groft vadmal, men den för högtider och andra sällsynta tillfällen bestämda hade man förfärdigat af kläde eller något annat finare tyg, merendels blått eller grönt till färgen. Krage och uppslag ägde stundom en annan färg och till statens förökande hade somliga till och med kantat sin helgdagsdräkt med rött kläde eller med en skinnbräm. Paltån var åtminstone i hvardagslag alltid omgjordad med en bred skinngördel, hvarvid hängde en knif med tennbeslaget skaft. Männerna buro höga, spetsiga mössor med vida, öfver öronen nedhängande skyggen; qvinnornas hufvudbonad bestod i en shawle, som räckte ända ned till hälarna. Halsen var merendels bar, eller på sin höjd betäckt med en boa af ekorr-svansar. Handskarna voro sammansydda

---

xv. Denna benämning är gängse bland de Tomska Samojederna samt omvexlar med *Kuai*, hvaraf 3 pers. suff. är *Kualda* = *Kolda*), ande, själ.

183 näfver-/jurtorna

184 Vaxpugol'skia was on the River Vax immediately upstream from its confluence with the Ob', ca. N60°48'9" E76°48'39". Атласъ Маркса 1910: 46. (TS)

- 185 Larino at N60°31'13"
E77°40'58". (TS)
- 186 Present-day Aleksandrovskoe
at N60°25'40" E77°52'14". Алек-
сандровский район: Истори-
ческая справка, <http://www.als.tomskinvest.ru/history.html>.
(TS)

dels af brokigfärgade renskinn, dels af randiga klädes-
flikar. Hos det fåfängliga könet såg man kring halsen
talrika perlband samt dessutom en mängd perlbrode-
rier, dels fästsydda vid krage, uppslag, handskar och
skor, dels löshängande vid gördeln. Vid samma gör-
del, vid de långa, falska hårflätorna och vid den yfviga
shawlen hade man äfven fäst at jern-, bläck- och mes-
sings-stycken, egnade att genom sitt skrammel ådraga
coquetten de unga svennernas uppmärksamhet, d. ä.
att locka köpare.

Med den påklädda helgdagsdräkten tycktes Öst-
jakerne äfven hafva antagit en gladare blick och ett
frimodigare beteende än vanligt. Deras välvilja och
gästvänskap öfvergick all föreställning. Förrän vi ännu
hunnit landa, stodo Östjakerne väntande vid stranden,
drogo båten i land, gjorde broar på den leriga stran-
den eller buro oss på sina armar till en torr plats. Af
fruktan att misshaga vågade man aldrig bjuda oss för-
friskningar i jurtorna, men vid afresan öfverhopades
vi med Östjakiska läckerheter af alla slag, färsk och
torkad fisk, bär och bärpiroger m. m. Om dessa gåfvor
ej äro alltför efterlängtade, mottager man dem likväl
gern, för att ej såra det fromma, oskuldsfulla hjertat,
hvarur de härflyta. Ty att gåfvorna frambäras utan an-
språk och beräkning, läser man tydligt i den bedjande
blicken och de ödmjuka åtbörderna.

Kort efter afresan ifrån de Mygalenska jurtor-
na öfverraskades vi af mörker och natt, regn och
storm. Roddarne ansträngde sina yttersta krafter för
att bringa oss till närmaste jurt, men stormen var så
våldsam, att man snart nödgades gifva vika för dess
öfvermakt och lägga sig vid en öde strand. Då dagen
åter randades och nattens skuggor veko för det gryen-
de ljuset, lade sig äfven stormen och resan fortsattes.
Vi nådde snart de Kiselowska jurtorna, passerade der-
efter de Laringska¹⁸⁵ och Kitschengska jurtelagen samt
upphunno samma dag den nedra byn *Lumpokolsk*¹⁸⁶,
efter att på fyra dygn ej hafva anträffat en enda Rysk
bebyggare och ej sett en ordentlig boning. Äfven nedra

Lumpokolsk var en liten, eländig by, som bestod af en nedramlande kyrka, tre förfallna Ryska hus och tre på Ryskt vis inredda Ostjak-jurt. Byns skattbetalande innevånare bestodo af tre Ryssar och fyra Ostjaker. Jag anmärkte här, liksom ofta annorstädes, att Ostjakerne, ehuru till alla delar förryskade, icke allenast hade byggt sina stugor ett stycke ifrån de Ryska, utan till och med ägde en skild begravningsplats, hvilken var belägen i en skön lund, då deremot den Ryska låg vid en ödslig strand, der vårfloden uppref grafvarne och kringströdde grinande hufvudskallar. I nedra Lumpokolsk fanns tillföre en särskild prest, men nu tycktes blott kråkorna fira sin Gudstjenst i Herrans hus; menniskorna deremot sade sig njuta religionsvård i öfra Lumpokolsk. Innevånarnes ekonomie var, såsom redan det yttre utvisade, i största förfall. Såsom orsak härtill uppgaf man, att fiskerierna på sednare tiden slagit illa ut och jagten år för år försämrats. Boskapsskötseln hade man ej kunnat och ej velat uppdrifva, dels af fruktan för den härjande pesten, dels för svårigheten att förse en större ladugård med foder för tio månader under året^{xvi}. Sistnämnda klagomål förekomma öfverallt vid Ob, och de skola ej förr upphöra, än odlingen framträngt till det inre af landet, än skogen blifvit rödjad och de pestnärande kärren uttorkade.

Ifrån nedra Lumpokolsk räknas vid pass 70 verst till öfra byn Lumpokolsk. Denna väg tillryggades på något mera än en dag, hvarunder åtskilliga sommar-jurt anträffades, såsom de Pankowska, Tobalkinska, Waspugolska¹⁸⁷, Nachradinska och Magijonska. Vinter-jurt voro ej synliga vid den allmänna farvägen. Dessa utgöra Ostjakens fasta bostäder, hans egentliga hem. Så trångt, torftigt och uselt detta hem äfven är, så vill Ostjaken naturligtvis ändock ej lemna det till pris åt vårflodens raseri, utan ställer sin jurtt på en

---

xvi. Emedan vårfloden öfversvämmar alla mulbeten, nödgas man ofta föda boskapen med förra årets hö ända in på Julii månad.

187 The River Vaspuxol', running into the Ob' from the left (south-west). (TS)

- 188 The River Bol'soj Jugan runs into the River Juganskaja Ob' from the left (south-east) at N61°4'1" E73°10'17". (TS)

högländt, för öfversvämningar skyddad, ifrån hufvudfloden mer eller mindre afsides belägen plats. Såvida likväl fiskafänget äfven under den kalla årstiden fortfar att utgöra en vigtig näringsgren, så är vinter-jurten merendels uppbyggd vid någon mindre biflod eller en gren af sjelfva Ob, der den ofta omgifves af en vild och romantisk skog. Den nödvändiga fruktan för öfversvämningar har på ganska många orter äfven afhållit Ryssarne ifrån moderfloden. Så är Obdorsk belägen vid floden Polui, Beresow vid Soswa, Surgut vid bäcken Bardakowka m. m. Nedra Lumpokolsk stod på en höjd vid sjelfva Ob, men den öfra byn sades vara belägen vid en mindre gren af floden. Emedan denna gren under hösten uttorkar, nödgades vi åtfölja hufvudfloden och lemna byn obesökt, helst den mörka och regniga natten ej tillät en fotvandring. Byn sades ega en kyrka, fyra Ryska hus, men ingen jurt. Liksom vid Wach, Jugan¹⁸⁸ och på flere andra orter, har äfven i öfra Lumpokolsk en skola nyligen blifvit öppnad till uppfostrande af Ostjak-barn. Dermed sammanhänger en händelse, som tilldrog sig vid min ankomst till de Magijonska jurtorna. Nyss insomnad i båten väcktes jag plötsligt af ett högljudt, förvirradt skri, som i nattens mörker nådde mina öron. Öfverraskad af oljudet, skickade jag genast min tolk, för att göra sig underrättad om anledningen till denna sällsamma serenad. Innan denne ännu hann återvända, fylldes båten med larmande Ostjaker, dörrarna till kajutan uppslogos, och en röst tillkännagaf på bruten Ryska, att Ostjakerne ifrån närliggande jurt församlat sig här i akt och mening att genom mig söka rättvisa. Härvid togo alla till ords, den ena öfverröstade den andra, somliga framförde sin talan på Ostjakiska, andra på råbråkad Ryska, men ingen kunde göra redo för sitt ärende. Med tilhjelp af min tolk fick jag slutligen utredt, att Ostjakerne ville hos mig anföra klagomål öfver sin prest och själaherde, hvilken anbefallt församlingens medlemmar att öfverlemna sina barn i hans omvårdnad för att behörigen skolas och upptuktas. Häremot sade sig Ostjakerne

hafva protesterat med all makt, men prästen hade icke desto mindre tvingat dem att ifrån Magijonska volosten öfverlemna tvenne barn till undervisningsanstalten. Jag ville öfvertyga det arma folket, att dess egen välfärd härigenom åsyftades, men Östjakerne ville ej höra slikt tal, utan försäkrade att både de och deras fäder troliga tjenat Tsaren, utan att hvarken kunna läsa eller skriva. I förmodan att den ytterliga förbittring, som skolanläggningen föranledt hos det oförargeliga Östjakslägtet, tilläfventyrs egde en djupare grund, än blott kärleken till det gamla goda, lät jag min tolk examinera en af de äldste och erhöll af honom följande besked: 1:o fruktade man, att en boksynt och skrifkunig man ej skulle qvarstadna i fädernas råa yrke, och att följakteligen skolan komme att beröfva föräldrarne deras ålderdoms stöd; 2:o visste man af gammalt, att de Östjaker, som tillfälligtvis erhållit en "Rysk" uppfostran, icke blifvit sitt folks apostlar, utan fiender, och ej sällan slagit sig på liderlighet och ett sedeslöst lefverne. Dessa olägenheter äro lättare att inse, än afhjelpa. För min del tror jag, att mycket vore vunnet, om präster och skollärare ville bemöda sig att ingifva lärjungen aktning för sin stam och ej tvertom, såsom fallet nu är, fördömma och såsom lutter djefvulskap stämpa allt hos nationen egendomligt – en visa, som infödingen äfven annars alltför ofta får höra ifrån den Ryska allmogens mun.

Emot förbemälte prästman anfördes ännu åtskilliga andra klagomål. I synnerhet beskärmade man sig deröfver, att han sammankallat Östjakerna till höbergning och ställt deras magor på knapp diet, föregifvande tvertemot verkliga förhållanden, att fastetiden vore förhanden. Denna oförrätt emot folkets national-svaghet väckte nästan en lika stor förbittring, som sjelfva skol-inrättningen. Man bad, bönföll och plågade mig till den grad, att jag, uttröttad af så mycken jemmer, nödgades gifva befallning till uppbrott, fastän natten var regnig och mörk.¹⁸⁹ Samma tunga och regniga väderlek fortfor sedan hela det påföljande dygnet,

- 189 August Ahlqvist had a similar experience with the Mansi in 1858. Ahlqvist 1986: 251. (TS)

- 190 Ostjak-/byn
 191 Castrén refers to the myth of the Great Flood in Genesis 7, Bible, <https://www.biblestudytools.com/genesis/7.html>. On flood myths, see Dundes 1988. (TS)
 192 For linguistic comments on Castrén's Khanty material, see Castrén 2018b.
 193 Cf. above in this paragraph and the text *Ostjaker vid nedra Ob* in the volume of the ethnological writings in this series: Pirtschina and Pirtjimir.
 194 There is a different beginning for this paragraph in KK Coll. 539.26.22 p. 309. See p. 808.

hvarunder kajutan tog läck och alla kläder, matförråder samt öfriga effecter nedblöttes. Nu hade ett tak varit välkommet, men beklagligtvis funnos i vår väg endast några usla näfver-jurt, bland hvilka jag antecknat de Okkosengska, Tschigaskinska, Kalymska och Paninska. Efter nära två dygns resa i detta väder anträffades ändteligen i Ostjak[-]byn¹⁹⁰ Pirtschina bland jurter af näfver en så beskaffad boning, att man der kunde råsta en natt och i någon mån bota de af regnet gjorda skador. Följande dag voro vi åter i rörelse, men det fortfarande regnet och inträffad kall väderlek gjorde resan i högsta grad obehaglig. Påtagligen var den tid nu kommen, då sommar och vinter stridde med hvarandra om herraväldet. Denna strid plägar här afgöras på några dagar, men dessa dagar äro ej såsom dagar annorstädes. Regnet sqvalar utan återvändo, liksom i Noe tider¹⁹¹, Ishafvets vindar tjuta i kapp med vargen på de ödsliga stöpperna, luften är svept i ett nattligt töcken, leriga regnbäckar brusa på den uppblödda marken. Man eger under slika omständigheter ingen lust för excursioner i det fria, men jag var icke desto mindre nödsakad att omaka mig till närbelägna jurter, för att efterleta möjligen förekommande olikheter i Ostjakernes språk, seder och lefnadssätt. Med afseende å språket anmärkte jag i sjelfva verket en liten brytning inom södra delen af Surgutska området. Så förbyttes här det aspirerade *t* (tl) till *j*, t. ex. *jåbet* för *tabet* (tlabet), *sj*; *jåjem* för *tajem* (tlajem), *yxa*; *o* öfvergick ofta till *a*, t. ex. *såram* för *sórom*, torr; veka consonanter utbyttes emot hårda, t. ex. *attem* för *adem*, ond o. s. v.¹⁹² I boningssättet röjde sig blott en ringa olikhet deruti, att den fyrkantiga jurter-formen började vika för den runda, som i Tomska Gouvernementet är den vanliga och företrädesvis lärar tillhöra den Samojediska befolkningen. Någon ting egendomligt i seder och lefnadssätt kunde jag ej varseblifva, men det var likväl ögonskenligt att folkets hyfsning tilltog i den mån vi närmade oss Tomska gränsen. Denna uppnåddes efter något mera än en dagsresa från Pi[r]tschina¹⁹³, sedan

vi passerat de Paninska, Limtingska, Rogorska och Muraska jurtelagen.

Då¹⁹⁴ inom det nya Gouvernement, som vi nu beträda, tvifvelsutän nya språk och nya folk skola komma oss till möte, torde det ej vara olämpligt att här kasta en återblick på den folkstäm, som hitintills tagit vår uppmärksamhet i anspråk – den *Ostjakiska*. Concentrerad vid det mäktiga flodsystem, som bildas af Ob och Irtisch, är bland infödingar nämnda folkstäm den talrika i Tobolska Gouvernementet. Den uppgår enligt officiella uppgifter ända till 18,657 själar, män och qvinnor sammanräknade. Antalet af Woguler, boende inom samma Gouvernement, belöper sig endast till 4,325 personer, och den Samojediska befolkningen utgör ett ungefär lika antal eller inalles 3,977 själar.¹⁹⁵ Ostjakerne äro till största delen bosatta i den Beresovska kretsen och dess tre afdelningar i den *Obdorska*, *Kondinska*, och *Surgutska*. Samtliga dessa Ostjaker tillhöra Obfloden och utsträcka sig ifrån Tomska gränsen i söder ända till Obska viken i norr. Blott vid floden Nadym¹⁹⁶ anträffas en ringa utgrening af de Beresovska Ostjakerne, boende utom det Obska området. De till Irtischska flodsystemet hörande Ostjaker äro samtliga inskrifna under *Djentschikowska* afdelningen af Tobolska Gouvernementet. De upphöra likväl icke inom nämnda afdelning, utan anträffas ännu något sydligare vid floden *Alym*¹⁹⁷ och dess mynning, boende här tillsammans med Tatarer och jemte dem i folk-tabellerna upptagna under namn af *Skattbetalande* (Jassatschnyje¹⁹⁸). Något nedanom *Alym* gjuter sig i Irtisch floden *Djemjanka*¹⁹⁹, som tager sin upprinnelse på Barabinzersteppen²⁰⁰, ej långt ifrån källorna till *Vasjugan*²⁰¹, en flod, som utfaller i öfra Ob. Floderna *Djemjanka* och *Vasjugan* kunna anses bilda den sydliga gränsen för hela Ostjakstäm. Sjelfva Barabinzersteppen är norr om denna gräns befolkad med idel Ostjaker; söder om densamma bo Tatarer och Samoieder.²⁰² På steppens västra sida afbrytas de Irtischska Ostjakerne blott här och der af Ryska colonister, och på

- 195 Castrén has given a more detailed account of the number of different groups of people in the governorates that he visited. See his 1844 mscr *Ostjaker vid nedra Ob* in the volume of ethnological writings in this series. The sums listed there differ from the ones here. See also Castrén 2018b: 42 (note 5). (TS)
- 196 The River Nadym runs into the Kara Sea at N66°13'21" E72°3'36". (TS)
- 197 *Alymka* at N59°1'22" E68°47'50". (TS)
- 198 *Ясачные люди*, paying *ясак*, a tribute (tax) collected in natural products. The system was applied in the Volga region and Siberia. In Siberia it came into effect in 1822. Дамешек 2009. (TS)
- 199 The River Dem'janka runs into the Irtyš from the right (east) immediately south of present-day Dem'janskoe at N59°33'13" E69°18'0". (TS)
- 200 Forest steppes and steppes comprise the southern parts of Siberia except for the Sajan and Altai mountains at the Mongolian border. Семёнов – Белов 2015: 246–250. The Barabinsk steppe or Barabinsk lowland is situated between the rivers Irtyš and Ob', at ca. N55°17' E78°10'. (TS)
- 201 The River Vasjugan runs into the Ob' from the right (north) at N59°5'35" E80°42'25". (TS)
- 202 On Castrén's synthesis of the ethnic composition of the Siberian peoples, see Castrén 1857b.

- 203 The River Bol'soj Salym discharges into the Ob' from the left (south-west) at N61°6'7" E70°54'8". (TS)
- 204 The River Pim runs into the Ob' from the right (north-east) at N61°17'11" E72°0'5". (TS)
- 205 Togur, situated at N58°21'37" E82°50'16". (TS)

den östra eller Obska sidan upptaga Samojederna vid Tym, Ljamen-Sor och byn Tschebakowa en så oändlig ringa del af det omätliga fältet, att de vid en allmän öfversigt af Östjak-stammens utsträckning ej kunna tagas i betraktande. Vid det nedersta loppet af Ob äro företrädesvis Östjakerne i besittning af vattudragen; Samojederna åter nomadisera dels på de vidsträckta kärran emellan Ob och Tas, dels och i synnerhet vid sjelfva Ishafskusten. Till så väl de nedra Obska, som de Irtischska Östjakerne stöta i väster Vogulerna, att ej tala om de Ljapinska och vid Ishafvet irrande Samojeder. I söder begränsas de Irtischska Östjakerne, såsom nämnt är, af Tatarer. Östjakerne vid öfra Ob omgifvas af Samojeder både från norra, södra och östra sidan.

Ur en lingvistisk och ethnographisk synpunkt sönderfaller det land, hvars allmänna gränslinier i det föregående blifvit utstakade, uti tre mindre områden, hvilka kunna benämnas: det Irtischska, det öfra-Obska och det nedra-Obska. Irtischska flodlandet motsvarar, såsom redan anmärktes, den så kallade Djenschtschikowska afdelningen af Tobolska Gouvernementet, till Obs öfra område hör den Surgutska afdelningen, och det nedra området innefattar de Kondinska och Obdorska afdelningarna. Hvert och ett af dessa tre Östjak-distrikt äger en någorlunda bestämd karakter, hvilken här skall blifva korteligen antydd.

Hvad först det lingvistiska beträffar, så möta oss inom nämnda tre områden lika många hufvud-dialekter: den *Irtischska*, den *Surgutska* och den *Obdorska*. Förstnämnda munart omfattar hela det Irtischska flodlandet och fortsättes ännu uppför Ob intill floden Salym²⁰³ inom Surgutska afdelningen. Vid nyssnämnda flod förekommer en dialekt-brytning, som bildar öfvergången ifrån Irtischska till den Surgutska hufvud-dialekten. Sistnämnda munart tager sin egentliga början vid Pymfloden²⁰⁴, fortgår derifrån längsmed Ob och dess bifloder ända till Tomska gränsen och förekommer ännu i *Tagurska*²⁰⁵ afdelningen af Tomska Gouvernementet vid floden Vasjugan. Inom

detta vidsträckta område har man att märka några smärre dialect-brytningar, såsom 1:o) den *nedra* eller den vanligen så kallade *Juganska*, 2:o) den *medlersta* eller *Vachska*, 3:o) den öfra och 4:o) den *Vasjuganska* dialecten. Vid Obs nedre lopp plägar man äfven göra skillnad emellan de *Kondinska* och *Obdorska* dialecterna^{xvii} 206, men den förstnämnda läser ej äga någon rätt egendomlig character, utan synes utgöra en förmedlande länk emellan de öfriga tre hufvud-dialecterna. Fasthållande oss vid dem höra vi i fråga om deras särskildta skaplynne erinra, att den olikhet, som röjer sig emellan skilda dialecter af ett och samma språk, hufvudsakligen beror på främmande språks inverkan. Härmed förnekas ingalunda möjligheten af dialecternas egen utveckling, föranledd af folkets framskridande i cultur; men hvad är det, som bringar enskildta grenar af samma folk till en högre odling än deras stamförvandter, om icke just beröringen med främmande, mera bildade folkslag? Likväl har det inflytande, som de Finska språken i Ryssland varit underkastade, föga ländt till deras utveckling och fullkommande. Ty likasom den Ryska bildningen hos de resp[ective] folken aldrig blifvit annat, än en utvändigt lärd lexa, så hafva äfven språken, långt ifrån att utveckla sig genom det Ryska inflytandet, knappt förmått behörigen tillägna sig det lånade. I fråga om Östjakiskan gäller sistnämnda anmärkning företrädesvis den Irtischska dialecten. Man anträffas der en stor mängd Ryska ord och uttryck, som hvarken äro behöfliga för språket, eller förenliga med dess anda och väsen. Många egendomliga ljud, ändelser, ord och ordformer hafva dels försvunnit, dels vikit för andra ur Ryskan lånade. Äfven den syntactiska bygnaden synes i många stycken foga sig efter det Ryska språkmönstret. Men icke blott Ryskan, äfven Tatariskan har på nämnda dialect intryckt en omisskännelig prägel. Man stöter sig

---

xvii. För öfrigt finnas här vid floderna Ljapin och Sosva Woguliska dialect-brytningar.

- 206 The River Ljapin flows into the Ob' from the right (north-west) at N63°37'28" E61°53'55" and the River Sos'va from the left (west) at N59°32'59" E62°20'4". (TS)

- 207 See Ulla-Maija Forsberg's commentary in Castrén 2018b: 44–45 (notes 11 and 12).
- 208 In connection with the occupation of Kašlyk/Sibir'/Isker in 1582. (TS)
- 209 religions-/cult
- 210 The River Trom"ëgan flows into the Ob' from the right (north-east) just east of Surgut at N61°13'18" E73°42'9". (TS)

likväl mindre dervid, emedan både Östjakiskan och Tatariskan i grunden genomträngas af samma anda. I de tvenne öfriga hufvud-dialekter af Östjakiskan röjer sig jemväl samma dubbla inflytande, men i vida mindre grad, åtminstone hvad Ryskan beträffar. Dessutom har den Obdorska dialekten emottagit åtskilligt ur både Samojediskan och Syrjänskan. Den afviker i synnerhet härigenom ifrån Surgutska dialekten, som otvifvelaktigt bibehållit sig renast, ehuru den kanske är mera rå och i grammatikaliskt hänseende ernått mindre fasthet, än den Irtischska munarten.²⁰⁷

Nu några ord om den olika bildnings-grad, som Östjakerne i de omnämnda tre distrikten innehafva. Såsom det Ryska väldet först befästades vid Irtisch²⁰⁸ och derifrån efterhand utbredde sig öster- och norr-ut, så är det naturligt, att de Irtischska Östjakerne bättre hunnit bemäktiga sig den Ryska bildningens frukter, än deras öfriga stamförvandter. De äro längesedan döpta och iakttaga ganska troget den Grekiska kyrkans religions-bruk. Om sjelfva den Christna läran äga de väl ingen kunskap, men tro likväl obetingadt på dess sanning och hafva till det mesta redan förgätit sin hedniska religions[-]cult²⁰⁹. Äfven de Surgutska Östjakerne bära korstecknet om halsen och upphänga Gudabilden på sin vägg, men något vidare till Christendomen hörande lärer hos dem knappt kunna upptäckas. I synnerhet skola de vid Pym, Jugan, Trijugan²¹⁰ och andra Obs bifloder boende Östjaker vara hedendomen i hög grad tillgifne. Vid nedra Ob befinna sig de Kondinska Östjakerne på samma bildningsgrad öfverhufvud med de Surgutska, men bland de till Obdorska vološten hörande Östjaker äro alla nedanom Obdorsk ännu till och med odöpta.

I sedligt hänseende prisas hela den Östjakiska stammen för sin stränga redlighet och rättskaffenhet, sin utomordentliga hjälpsamhet, välvilja och mennisko-kärlek. De Irtischska Östjakerne hafva dock med en stigande civilisation begynt aflägga dessa dygder, och äfven i de öfriga delarna af landet möter man redan

kring städer och vid större byar nästan mera falskhet och bedrägeri hos Östjakerne, än sjelfva colonisterna. Fylleriet är en allmän last hos Östjakerne och näst lättjan, det förnämsta hindret för folkets välstånd. Äktenskapliga förbindelser aktas öfverhufvud heliga, fastän de knytas af föräldra[-]makten²¹¹ och afgöras genom köp. Barnen vårdas ömt och kärleksfullt, men sina stjuftbarn skall Östjaken stundom behandla med mycken hårdhet och orättvisa^{xviii}. Det visar sig så väl häruti, som äfven i allt annat, att Östjakens sedliga handling mera bestämmes af instincten, än medvetandet om det rätta. Det är lyckligt, att denna instinct leder menniskan desto säkrare, ju mindre bildad hon är. Ville man jemföra brottmåslängderna öfver de tre Östjak-districten, så finge man otvifvelaktigt det resultat, att Östjakerne kring Obdorsk, som lefva i den djupa ste vildhet, äro de sedligaste, att de Surgutska Östjakerne äro dem i det närmaste jemgoda, men de Irtischska, hvilka onekligen ega den största bildning, begå de flesta förbrytelser. Härvid bör likväl tagas i betraktande, att der bildningen är ringa och få behof yppat sig, hvika ej med lätthet kunna tillfredsställas, der slumrar äfven passionen och utrymmet för brott är i samma mån mindre.

Afser man den yttre civilisationen, så ega de Irtischska Östjakerna såsom redan anmärktes, ett afgjort företräde framför sina öfriga bröder.²¹² De äro försedda med ordentliga, på Ryskt vis inredda hus, idka boskapsskötsel samt på vissa orter till och med åkerbruk, äflas med handel och andra det civiliserade

211 föräldra-/makten

212 On Castrén's idea of progress, see p. 51–54. (TS)

---

xviii. I Surgut lefver för det närvarande en ung Östjak, som stjuftfadren för några år tillbaka velat mörda, men på modrens bevekande böner utsatt vid en öde strand af Jugan. I tre dagar hade gossen sutit hungrande och gråtande vid stranden, oviss hvad han mände företaga sig. På den fjerde varseblef han ett träd, som dref utför floden, simmande helt nära till stranden. Gossen beslöt att sätta sig på trädet, seglade så utmed strömmen och upptogs välbehållen af en fiskare.

lifvets näringar. Jagten betraktas blott såsom en binäring, och äfven fiskafänget utgör en alltför otillräcklig födkrok. Deremot lifnära sig de Surgutska Östjakerne nästan uteslutande med jagt och fiskafänge. Deras lefnadssätt är ännu till en del nomadiskt, så vida de hvarje höst och vår ombyta sina bostäder samt under vintern företaga sig vidsträckta jagtresor. De bo, såsom i det föregående redan blifvit omnämndt, uti eländiga jurter, uppförda antingen af stock, torf eller näfver^{xix}. Ungefär på samma sätt lefva och bo äfven de Kondinska Östjakerne. Bland de Obdorska äro många ännu fullkomliga nomader, hvilka följakteligen lefva i tält och drifva vidt omkring med sina talrika renhjordar.

Hvad slutligen Östjakernes samhällskick beträffar, vill jag vid detta tillfälle endast anmärka, att de äro fördelade i en mängd smärre distrikt eller voloster (Östj. mir, mori) och hafva egna öfverhufvuden, egen domsrätt i smärre mål, egna af fäderna ärfda lagar och författningar samt vissa af regeringen dem tilldelade privilegier, såsom en lindrig beskattning, befrielse från krigstjänst m. m. De Obdorska Östjakerne bibehålla allt ännu sin ursprungliga, patriarchaliska författning, hvilken väsendtligen grundar sig på folkets indelning uti vissa släkter eller stammar. Östjakerne vid Irtisch hafva med den upphäfdade stamskillnaden äfven förgätit sina gamla stadganden och foga sig nu i det närmaste efter den Ryska rättsordningen, dock med bibehållande af sina allmänna privilegier.

---

xix. Alla dessa jurtslag äro i saknad af både golf och fönster. Det förra ersättes genom hö, rörmattor, renhudar m. m., det sednare genom ett med is, blåsa, lakskinn tiltäppt hår i väggen, understundom genom ett hål i sjelfva taket. Bland trädjurter äga somliga en spis i hörnet, andra deremot en eldstad i midten af rummet. De förra begagnas om vintern, de sednare mest sommartiden. Torfjurtorna bebos blott om vintern, hvarföre de alltid äro försedda med spis. Om näfver-jurtorna är redan omnämndt, att de utgöra Östjakernes sommarboningar och hafva en eldstad midt i jurten.

De Surgutska Oštjakerne befinna sig i detta, liksom många andra afseenden, midt emellan de Irtischska och Obdorska. Sinnad att framdeles återkomma till detta ämne, vill jag här endast uppräknat samtliga Oštjak-distrikt inom de fyra afdelningarne af Tobolska Gouvernementet och dertill bifoga en någorlunda tillförlitlig uppgift öfver innevånarnes antal inom hvarje distrikt.²¹³

1. *Djenschtschikowska Afdelningen.*

1. <i>Turtaska vološten</i> , Oštj. Turtas-mir (vid floden Turtas ²¹⁴ samt sjelfva Irtisch) män och qvinnor sammanräknade	117.
2. <i>Nasymyska v.</i> , Oštj. Nasym-mir, (vid floderna Nasym ²¹⁵ och Irtisch)	302.
3. <i>Öfra-Djemjanska v.</i> , Oštj. Nummir (vid floderna Djemjanka och Irtisch)	286.
4. <i>Narymska v.</i> , Oštj. Tjapar-mir (vid Irtisch)	443.
5. <i>Tarchanska v.</i> , Oštj. Wodschitpa- mir (vid Irtisch)	701.
6. <i>Mindre-Kondinska v.</i> , Oštj. Chunda- mir (vid utloppet af Konda och denna flod uppföre ända till Njachschratschinska volosten, der Wogulerna vidtaga	828.
7. <i>Temljaschtschewska v.</i> , Oštj. Térek-mir ell. Ut[-]char-mir (vid föreningen af Ob och Irtisch)	305.
	2,982.

- 213 This list is also included, with a slightly different classification, in Castrén's 1844 mscr *Ostjaker vid nedra Ob*. See the volume of his ethnological writings in this series.
- 214 The River Turtas flows into the Irtyš from the right (east) at N59°6'9" E68°50'15". (TS)
- 215 The River Nazym discharges into the Ob' from the right (north) at N61°11'37" E68°55'40". (TS)

- 216 The River Malyj Jugan discharges into the Bolšoj Jugan from the right (east) at N60°39'42" E73°51'40". (TS)
- 217 The River Agan runs into the Trom"ëgan from the left (east) at N61°23'34" E74°35'23". (TS)
- 218 The River Kazym discharges into the Ob' from the right (south) at N64°6'6" E66°2'9". (TS)

2. Surgutska Afdelningen.

1.	<i>Seljarowska v.</i> , Oštj. As-mir (vid Ob i nejden af Ryska byn Seljarowa)	134.
2.	<i>Salymska v.</i> , Oštj. Sódóm-mir (vid floden Salym och den Salymska grenen af Ob)	326.
3.	<i>Pymska v.</i> , Oštj. Pyng-mir (vid Pym floden)	166.
4.	<i>Podgorodnaja v.</i> , Oštj. As-Tórmjógan-mir (vid Ob i nejden af Surgut)	362.
5.	<i>Stora-Juganska v.</i> , Oštj. Entl-jógan-mir (vid stora Jugan-floden samt den Juganska grenen af Ob)	592.
6.	<i>Lilla-Juganska v.</i> , Oštj. Ai-jógan-mir (vid lilla Jugan-floden ²¹⁶)	286.
7.	<i>Trijuganska v.</i> , Oštj. Tórm-jógan-mir (vid floden Trijugan)	297.
8.	<i>Aganska v.</i> , Oštj. Agan-mir (vid floden Agan ²¹⁷)	96.
9.	<i>Wachska v.</i> , Oštj. Wach-mir (vid floden Wach och Ob)	706.
10.	<i>Lumpokolska v.</i> , Oštj. Lung-pugotl-mir (vid Ob i nejden af de Lumpokolska byarna)	808.
11.	<i>Saltikowska v.</i> , Oštj. Saltik-mir, (vid Ob ofvanom öfra Lumpokolsk)	359.
12.	<i>Pirtschinska v.</i> , Oštj. Pirtji-mir (vid Ob inemot Tomska gränsen)	360.
		4,492.

3. Kondinska Afdelningen.

1.	<i>Kodskije Gorodki</i> (vid nedra Ob, ofvanom staden Beresow)	2,628.
2.	<i>Podgorodnaja</i> (vid Beresow)	328.
3.	<i>Soswinska v.</i> (vid floden Sosva)	968.
4.	<i>Ljapinska v.</i> (vid floden Ljapin)	1,585.
5.	<i>Kasymaska v.</i> (vid Kasym-floden ²¹⁸)	1,274.
		6,853.

4. Obdorska Afdelningen.

1. <i>Kunovátiska vološten</i> (mellan Obdorsk och Beresow i nejden af byn Kunovát)	1,630.
2. <i>Obdorska vološten</i> (i nejden af Obdorsk)	2,700.
	4,330.

Anmärkning]. Ofvanstående förteckning grundar sig på den officiella indelningen af Östjak-distriktet. Enligt folkets egen fördelning är deras antal vida större, i synnerhet inom de Kondinska och Obdorska afdelningarna.

Härmed lemna vi det Tobolska Gouvernementet och fortsätta resan in på det Tomska. De första jurt, som här möta oss äro de *Kagleakska*, belägna vid pass 20 verst ifrån Surgutska gränsen. Träda vi inom dessa jurt och kasta en blick på de omgivande föremålen, så se vi här föga eller intet, som vi ej redan tillföre anmärkt hos det Tobolska Gouvernementets Östjaker. Jurtorna äga väl en olik, rundad form, men deras inredning och öfriga beskaffenhet är alldeles likasom i Surgutska Afdelningen. Öfverensstämmande äro äfven klädedräkten samt alla yttre bruk och plägseder. Måhända skulle physiologen i hvardera folkets utseende kunna upptäcka vissa specifika olikheter, men för en vanlig betraktares öga ligga de undandolda. Rådfråga vi lärda mäns auktoritet, så upplyser oss *Klaproth*, att innevånarna vid *Tschulym*²¹⁹, *Narym*, ofra *Tym*²²⁰ och *Ket*²²¹ äro Samojeder, men vid utloppet af Tym, der vi nu befinna oss, sägas de uttryckeligen vara Östjaker. Så benämnas de äfven af Ryssarne och vidkännas sjelfva detta namn, kallande sig likväl på sitt eget språk: *Tschúmel-gop*, (nedanom Narym), *Schösch-kom* (ofvanom Narym), *Sysse-gom* (vid Ket), *Tjunje-gom* (vid Tschulym) d. ä. *landets folk* (af *tschu*, *tju*, *sye*, lera, jord, land)²²². Allt detta oaktadt tvekar philologen likväl icke det ringaste att hänföra dem till antalet af Samojeder. Deras språk innehåller väl mycket egendomligt och från den norra dialekten afvikande, men antingen

- 219 The River Čulym is one of the largest tributaries of the Ob', running into it from the right (north-east) at N57°43'54" E83°49'34". (TS)
- 220 The River Tym discharges into the Ob' from the right (north) at N59°25'55" E80°1'40". (TS)
- 221 The River Ket' (Ru.)/Қыыт (Selkup) runs into the Ob' from the right (south-east) at N58°53'56" E81°33'30". (TS)
- 222 These are Selkup families. Гемьев & al. 2005: 312–316. (TS)

- 223 Khasel-/ky
 224 The River Sym runs into the
 Enisej from the left (south-
 east) at N60°17'29" E90°6'0".
 (TS)
 225 Tysk is on the Ob' at
 N59°22'25" E80°17'53". (TS)

man afser språkets lagar eller ordförråd, så är slägt-
 skapen med Samojediskan obestridlig. Till den samo-
 jediska folkstammen höra i Tomska Gouvernementet
 med undantag af floden Wasjugans bebyggare, som till
 största delen äro Ostjaker, landets samtliga infödingar
 alltifrån Surgutska gränsen i norr ända till Tschulym
 floden i söder. Men för att ej gå berättelsen i förväg,
 fortsätta vi resan ifrån de Kagleakska jurterna. Efter
 att hafva tillryggagalt en väg af några få verst nåd-
 de vi mynningen af *Tym*, hvilken flod af infödingarne
 benämnes *Khâsel[-]ky*²²³ d. ä. abborr-floden (al *kaha*,
kasa, *kassa*, abborre och *ky*, flod). Denna flod upprin-
 ner ur de Jeniseiska kärren, helt nära intill den i mot-
 satt riktning löpande Sym-flodens²²⁴ källor^{xx}. Den är
 för öfrigt en ganska ansenlig flod och säges i nedra lop-
 pet äga en bredd af vid pass 50 saschen. Dess stränder
 äro låga och landet rundtomkring kärruppfyllt. Längs
 hela sitt lopp är floden befolkad med Samoieder, hvilka
 bo i vanliga jurt och lifnära sig endast genom jagt och
 fiskafänge. De äro samtliga döpta och äga sin kyrka
 vid Ob, 20 verst ofvanom utloppet af *Tym*, i en liten by,
 som efter kyrkan benämnes *Tysk*²²⁵. Denna by var
 den första Ryska ort, som alltsedan afresan ifrån Lum-
 pokolsk anträffades under vägen. Efter en här uthvi-
 lad natt fortsatte vi resan oafbrutet och nådde innan
 kort ett Rysk fiskaläge, som bestod af minst tjugo jurt.
 Dessa voro utan all ordning kringströdda på ett vid-
 sträckt sandfält invid flodstranden. Bland deras antal
 funnos ej tvenne, som hade varit den ena den andra
 lik. Somliga voro runda, andra fyrkantiga, andra åter
 pyramid- eller chonformiga, men de flesta hade ingen
 regelbunden form. De voro till största delen samman-
 fogade af näfver, men så illa uppförda, att höstens stor-
 mar icke allena hade plattat och nedböjt dem, utan
 äfven lösrfvit stycken af deras väggar. Till storleken

xx. Såsom bekant är, tjenade i forna tider äfven floderna
Tym och *Sym* till att bilda en communications-led emellan
 Ob och Jenisei.

voro de flesta så beskaffade, att man på händer och fötter måste krypa in genom dörren och ej annorlunda kunde bärja²²⁶ sig uti dem än i en sittande eller liggande ställning. Alla sådana boningar tillhörde dels Samojeder, dels Wasjuganska Östjaker, hvilka den yttersta nöden tvungit att träda i en förhatlig sold hos fiskalägets förpaktare, som sades vara en Narymsk köpman. Men högt öfver dessa jurt reste sig en colossal, pyramidformig boning, sammanfogad af hö och vide samt öfvertäckt med mull. Här residerade höfdingen öfver de tjugo tälten, en man som ju nu med långsamma steg mäter det vidsträckta fältet, bärande en knöl-påk i handen. Att han är Rysse, kunna vi sluta af det yfviga skägget, och den blå uniformen. Vid sidan af hans hotel utsträcker sig en lång rad af magasin, uppförda af samma slags material, som sjelfva hotellet. På ett ringa afstånd ifrån dem ser man åter en boning, hvaraf endast taket höjer sig öfver jordytan. Trappsteg leda ned i den underjordiska hålan; låt oss oförskräckt träda derin. – Välkommen, mycket välkommen! helsar oss med en mun ett talrikt gille af lustiga sällar – förmodligen handelsdrängar, hvilka sitta i brokiga skjortärmar kring ett rykande thekök. Värden träder oss till möte med en ödmjuk bugning, leder oss i högbänk och tillreder en brasa, ej får värmens, utan för upplysningens skull. Med dess tillhjälp se vi, att hålan äger de flesta beståndsdelar, som höra till en välbeställd menniskoboning. Här finnas alltså fyra väggar, fastän de bestå af rena mullen och äro betäckta med ett tjockt lager af mögel; här finnes ett tak, som utvändigt är belagdt med torf; en spis, som är tillsmetad af hö och lera; en bänk, en dörr, ett antal helgonbilder m. m. Vår värd, fastän Rysse och stadsbo, försäkrar, att menniskan för sin trefnad ej behöfver en bättre boning än denna, och säger sig i vida mån föredraga att sofva här med mättad mage, än ligga hungrande i ett stadsgemak. Detta må äga sin sanning, men den som utom bukens kraf äfven känner behof af frisk luft och ljus, hastrar att med mig antvarda jurten i sina helgons beskydd.

- 227 krum-/språng
 228 *Durak*, a Russian card game. The last player with cards in his hands is a *durak*, or stupid fellow. Wikipedia: Дурак (Карточная игра), [https://ru.wikipedia.org/wiki/Дурак_\(карточная_игра\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Дурак_(карточная_игра)). (TS)
 229 Three-card poker. Wikipedia: Трёхкарточный покер, https://ru.wikipedia.org/wiki/Трёхкарточный_покер. (TS)

Men förrän vi lemna sjelfva fiskeläget, vilja vi ännu egna det en flyktig blick. Vi se här ett hvimmel af menniskor, tillhörande tre skilda nationer. Skåda Rys-sen, der han yfves i sin varma fårskinnspläs och spe-lar herre på täppan, medan Östjaken och Samojeden i betryckta tjenares skepnad trippa fram med nedböjd nacke och krokiga knän. Äfven bland Ryssarne varse-blifva vi herrar och tjenare, men icke ens under träl-domens ok förnekar sig Ryssens glada lynne. I ung-domligt öfvermod ilar han, lik en vådeld, öfver fältet, sjunger, hoppar och förför sig på allt, som han träffar under vägen. För hvarje mötande kamrat äger han ett skälmstycke i beredskap. Den trumpna infödingen går han, lik en bröms, städse på lifvet, ger honom knuf-far och sidohugg, röfvar hans mössa och tvingar den tungfotade gubbmenniskan att följa sig i tusende krumsprång²²⁷ ända till fältets ända. Här tages vår uppmärksamhet i anspråk af en grupp skröpliga qvin-nor, trasiga barn och lurfviga hundar. Qvinnorna hafva dragit sig till denna aflägsna del af fältet med de smu-lor, som fallit ifrån den ”rika mannens bord”, bestående i all slags små fisk, som här rensas och upphänges till torkning. Barnungarna skrika, likt hungrande korpar, kring bytet och hundarna instämma med full hals i den oharmoniska concerten. På en annan punkt af fältet deltaga de sistnämnda såsom secundanter i en strid, der piltar pröfva styrkan af hvarandras peruker. Stri-den är i det hela en lek, men detta tyckas secundanter-na icke begripa. Äldre personer äro dels införlifvade i brottningar och andra manligare lekar, dels förlusta de sig bakom tältknutarna med *durak*²²⁸ och *trekort*²²⁹. Sångar ljuda rundt omkring tältet och harmonicas äro här lika hemmastädade, som på gatorna i Moskva, Pe-tersburg och Kasan.

Vid afresan ifrån fiskeläget var skymningen re-dan förhanden och ett oväder i annalkande. I samma mån som mörkret tilltog, förökades äfven ovädet och hof sig under natten till en förfärlig storm, som beled-sagades af väldiga regnskurar. Emellertid låg jag vaken

i den mörka kajutan och anmärkte, att båten den ena gången efter den andra stötte på grund. Oaktadt flere förnyade varningar åt styrmannen att hålla längre ut ifrån strand, märktes dock ingen förbättring i vår färd. Man tager i slika fall sin tillflykt till strängare åtgärder, och dessa hade äntligen till påföljd, att båten började löpa obehindradt. Men om den for upp- eller nedför floden, det kunde ingen i kajutan afgöra, och piltén i bakstammen på härom gjord förfrågan, att han nog vore karl att styra bort ifrån strand, men ej kunde råda öfver vind och våg på brusande floden. Efter hållen rådplägning i kajutan beslöto vi att lägga i land och afbida ovädrets öfvergång, hellst en af rodderskorna hade med sig ett dibarn, som i en sådan natt ej kunde umbära sin moders vård.

Sedan stormen rasat ut, fortsattes resan påföljande dag i kall och dimmig väderlek förbi de *Askinska*, *Kanaskinska*, *Iskinska* och *Kaschkinska* jurterna. Emot aftonen uppnåddes mynningen af floden *Vasjugan*^{xxi 230}, *Ostj[akiska] Elle-jógan*, stor flod, eller *Watj-jógan* smal flod, *Sam[ojediska] War-ky* (af *Warg*, stor och *ky*, flod). Denna flod tager sin upprinnelse på de vidsträckta Barabinzer-kärren, ej långt ifrån källorna af floderna *Tui* och *Djemjanka*, hvilka utfalla i Irtisch, samt *Jugan*, som eger sitt utlopp i den Juganska grenen af Ob. + såges vara mer än 600 verst lång, i sitt lopp mycket bugtig, lugn och öfverallt farbar. Bland dess bifloder omnämnas såsom de betydligaste: *Kwenetka*, *Purelka*, *Njurelka*²³¹ (*Ostj. Jargan-jógan*, d. ä. Samojed-floden), *Stalát* ell. *Salát*²³², *Tscheshabka*²³³ (*Sam. Tschádschap-ky*, *Ostj. Waj-jógan*, elg-floden) m. m. Såsom nämnt är, bebos detta flodsystem af Ostjaker, med undantag af Tscheshabka, hvilken är svagt befolkad med Samojeder och i sitt öfversta lopp alldeles

xxi. Hvad Stuckenberg anför om betydelsen så väl af *Was* (stor), som *Torm* (liten), saknar all grund. Ordet *Torm* betyder i Ostjakiskan Gud, och *Wasjugan* är troligen blott en Rysk förvriddning af *Watj-jógan*.

- 230 See esp. Stuckenberg 1844: 366. (TS)
- 231 The River Njurołka runs into the River Vasjugan from the right (south-west) at N59°5'23" E78°58'31". (TS)
- 232 The River Salat runs into the River Čizapka from the right (south) at N58°53'28" E79°30'13". (TS)
- 233 The River Čizapka discharges into the River Vasjugan from the right (south) at N58°59'0" E79°37'20". (TS)

- 234 Narym was founded in 1601 and moved to its present location in 1629. ЗИНОВЬЕВ 2013: 88. (TS)
- 235 The draft mscr in the travel diary (SLSA 1185) ends here. No mscr exists for the rest of this travel report, but the report was published in German in the *Bulletin*, Castrén 1848c. The next phases of Castrén's journey are also documented in his letter to Sjögren from Makovskoe on 3/15 April 1847, published as 'Septième rapport' in the *Bulletin*, but because it is clearly no travel report but a letter, it is not included here, but instead, in the volume of letters in this series. See also Castrén 1847j: 316–320.

obebodd. Så väl Ostjakerne som Samojederne befinna sig här på ungefär samma bildningsgrad som vid Ob-floden. De bo i jurt med öppen spis, äga hvarken hästar eller kor, och lifnära sig hufvudsakligen medelst jagt och fiskafänge. Vid pass 200 verst ofvanom flodens utlopp finnes en för äldre tider tillbaka uppbyggd kyrka, men ingen prest.

Ifrån mynningen af Wasjugan räknas endast 60 verst till Narym. Denna väg är talrikt befolkad med både Ryssar och Ostjaker, men deras boningar ligga ej vid allmänna farvägen, utan efter vanligheten vid små grenar och bifloder. Med undantag af Ryska byn *Iljina* anträffades här blott några provisoriskt uppförda jurt, som ej beboddes af hela familjer, utan enskilda fiskare. Nejden fortfor att vara vild och ouppodlad, såsom tillföre. Ingen ting röjde närheten af en åldrig stad²³⁴, och det tycktes icke vara utan skäl, som sjelfva hamnen utanför Narym bar namnet Kamschatka. Denna ernåddes den 25 September (7 October) i den allra lämpligaste tid, ty ett par dagar derefter låg hamnen redan isbetäckt.²³⁵

Efter att nu hafva fulländat mina undersökningar inom de till Tomska Gouvernementet hörande Samojeders område, anser jag mig pliktig att deröfver meddela en och annan upplysning, tjenande till att fästa en närmare uppmärksamhet vid detta i ethnographiskt hänseende högst viktiga men hitintills ofullständigt kända och till en del origtigt framställda folkgebiet. I stöd af äldre uppgifter har man ansett hufvudbefolkningen i de mordliga delarna af Tomska Gouvernementet utgöras af Ostjaker och åt Samojederne endast inrymt några smärre district vid högra stranden af Ob samt floderna Tym, Ket och Tschulym^{xxii}. Nu är

xxii. Se *Klaproth*, *Asia Polyglotta*, sidd. 163, 164 ifr. sid. 197.

förhållandet emellertid sådant, att Östjakerne endast äro bosatta inom *Wasjugans* flodområde, då deremot Samojederne innehafva det öfriga landet så väl vid sjelfva Ob, som dess bifloder *Tym*, *Ket*, *Parabel*²³⁶, *Tschaja*²³⁷, *Tschulym* och *Tscheshabka*-grenen af Wasjugan. Bland bifloderna äro de förstnämnda längs hela sitt lopp befolkade med idel Samojeder, men vid Tschulym består hufvudbefolkningen af christna Tatarer, och Samojederne bebo endast tvenne små voloster, belägna vid flodens nedersta lopp. Sistnämnda flod kan anses såsom en gräns för Samojedernes område i söder, men i sjelfva verket fortgår den Samojediska befolkningen ifrån Tschulym's mynning ännu 25 verst uppför Ob, ända till de *Ambarska* jurtorna, hvar efter landets infödingar bestå af Tatarer, hvilka icke allenast antagit den Grekiska religionen, utan äfven på somliga orter emot Ryskan utbytt sitt modersmål. Den nordliga gränsen för de Tomska Samojedernes område bildas, så framt man ej afser den Östjakiska befolkningen vid Wasjugan, af floden Tym, som tillika utgör den ungefärliga gränsen emellan de Tomska och Tobolska Gouvernementerna.

I och med dessa på philologisk väg lätteligen vunna resultater komma gränserna för hela den Samojediska stammen att bestämmas på ett redigare, för historien och ethnographien förmånligare sätt, än fallet hitintills varit, liksom å andra sidan äfven Östjak-stammen härigenom mera sammanhängande och inom sig koncentrerad, än den åtminstone af Klaproth blifvit framställd. Man kan öfverhufvud indela hela det nordvästra Sibirien uti tvenne hälfter: 1:o den *västra* eller *Ugriska*, som bebos af Östjaker och Woguler, 2:o den *östra* eller *Samojediska*, inom hvilken åter Samojederne utgöra den mäktigaste folkstam. Gränssorna för det Ugriska landet äro i väster: Ural, och i öster: Irtisch samt nedra Ob. Den östra eller Samojediska hälften innefattar det ödsliga landet emellan floderna Ob och Jenisei. Vid denna, blott för en allmän öfversigt egnade gränse-bestämning bör ej förbises, att både

- 236 The River Parabel' runs into the Ob' from the left (south) at N59°3'40" E81°1'6". (TS)
- 237 The River Čaja discharges into the Ob' from the left (southeast) at N58°16'55" E82°37'35". (TS)

- 238 The River Ljamin runs into the Ob' from the right (north) at N61°16'58" E71°47'52". (TS)
- 239 The River Synja runs into the Ob' from the left (west) at N65°13'35" E64°42'0". (TS)
- 240 Turuxansk was in Castrén's time in the present location of the village of Staroturuxansk, at N65°54'50" E87°34'42". Перзун – Хромых 2009: 321. (TS)

Samojeder och Östjaker intaga betydliga sträckor utom de nämnda områden. Sålunda anträffas mäktiga grenar af Östjak-stammen: 1:o på Barabinzer-steppen norr om floderna *Djemjanka* och *Wasjugan*, 2:o längsmed hela sträckningen af Ob nedanom Tymfloden, 3:o vid alla de bifloder, hvilka inom sistnämnda gebiet utfalla i Ob, med undantag af *Ljamin Sor*²³⁸, som jemte några andra små localiteter i samma nejd är befolkad med Samojeder, 4:o vid floden *Nadym*. Å andra sidan hafva Samojederne ännu talrikare öfverträdt sina gränser, i det de 1:o upptagit hela Ishafs-kusten emellan Chatanga-viken i öster och Hvita Hafvet i väster, 2:o utbredt sig på Barabinzer-steppen vid floderna Tschaja, Parabel och Tscheshabka, 3:o nedsatt sig i smärre colonier vid de Uralska floderna *Ljapin* och *Synja*²³⁹. För öfrigt synas de flesta Förf[attare] vara ense derom, att vid Jenisei-floden Samojeder ej skola finnas ofvanom Turuchansk²⁴⁰, hvilket måhända äger sin riktighet; men det är icke desto mindre obestridligt, att hufvudbefolkningen emellan Ob och Jenisei i det inre af landet utgöres af Samojeder, samt att dessa ej äro att betraktas såsom isolerade och kringströdda colonier, utan äga ett ganska nära inbördes samband. Inom Tomska Gouvernementet är afståndet emellan de Tschulymska, de Ketska och de Tymska Samojederne så ringa, att de på sina jagtfärder ofta råka i beröring med hvarandra. Norr om Tym afbrytes väl i Tobolska Gouvernementet Samojed-kedjan vid Wach af Östjaker, men vid Kul-jogan säges befolkningen åter bestå af Samojeder, hvilka enligt trovärdiga uppgifter lefva i förbindelse med de Tymska. Ifrån Kul-jogan fortgår sedermera Samojed-stammen i ett oafbrutet sammanhang ända till Ishafvet. Detta allt har redan H[er]r Statsrådet Sjögrén uti sin för mig uppgjorda rese-instruction med säker blick antydt, men en fullkomligt noggrann insigt af Samojedernes verkliga samband kunde, åtminstone hvad stammens sydliga utsträckning angår, omöjligen vinnas, så länge Klaproths uppgifter voro bestående. Sådant detta samband nu i sjelfva verket

är, länder det likväl enda till att ytterligare bekräfta Klaproths vigtiga hypothes om Samojedernes utgång ifrån Altai-kedjan. Ty det är klart, att ju större enhet och sammanhållning stammen äger i sin sydliga riktning, desto mera styrka vinner denna hypothes, som äfven skall gifva det slutliga och afgörande utslaget i fråga om den Finska stammens utgångs-punkt.²⁴¹ Men jag åsidosätter här alla historiska anteckningar öfver de Tomska Samojedernes språk, religion, lefnadssätt och öfriga förhållanden.

Med afseende å *språket* vill jag enda fästa uppmärksamheten vid några i större eller mindre mån ifrån hvarandra afvikande munarter. Dessa äro: 1) den *nedra*, som ifrån Tobolska gränsen i norr fortgår ända till Ketfloden i söder och inom sig sönderfaller i tre smärre brytningar: den *Tymska*, den öfra och *nedra-Narymska*; 2) den *medlersta* eller *Ketska*, som förekommer vid Ketfloden och i obetydliga afvikelser äfven talas vid floderna Tschaja, Parabel och den närliggande delen af Ob; 3) den öfra, som äfven vid Tschulym och vid Ob framter några smärre olikheter. – Bland de tre hufvuddialecterna utmärker sig den nedra genom en mängd ur Östjakiskan lånade ord och idiotismer. Den öfra har åter varit blottställd för ett starkt inflytande af Tatariskan. Deremot synes den medlersta dialecten hafva bibehållit sig ganska ren och är i öfrigt mest anmärkningsvärd genom sina idkliga consonant-fördubblingar, t. ex. *apa* äldre syster, K[et] *appa*; *ud*, hand, K. *utte*, Tsch[u]l[ym] *utö*; *kegak*, jag vill, K. *kekkang*; *pudap*, öfverföra, K. *puttau* m. m. Till Ketska dialecten sluter sig i Jeniseiska Gouvernementet den *Natsko-Pumpokolska*, hvilken Klaproth i stöd af en falsk ordförteckning anser för en dialect af Jeniseiska Östjakiskan, liksom han i Tomska Gouvernementet med hvarandra förvexlar Samojedernes och de Obska Östjakernes munarter.

Hvad *religionen* beträffar, så äro Samojederne i Tomska Gouvernementet längesedan döpta, men vidhänga ännu på många orter sin hedniska Gudadyrkan

241 See the article *Hvar låg det Finska folkets vagga*, Castrén 2017a: 110–114.

- 242 The indigenous peoples of Western Siberia were converted to Orthodox Christianity in the first decades of the 18th century. The work was led by Filofei Leszczyński, Bishop of Tobol'sk. See, e. g. Golovnev – Osherenko 1999; Toulouze 2011. (KL)
- 243 The Tundra Nenets word *num* and the Selkup *nom* and *nop* also mean weather, heaven as a god. As Castrén states, *num* is understood as living in heaven. He is a creator-god who does not take part in the events of the world and to whom sacrifices are sometimes offered.
- Like many others, Castrén connects features of the Christian God to *num* in a way that has been criticized later. It is likely, however, that the two also merged in the perceptions of northern ethnic groups. See Хомич 1977; Sundström 2008: 145–193; Lar 1998: 14–19; Lehtisalo 1924: 28–31; Selkup Mythology 2010: 166–167. (KL)
- 244 Tundra Nenets *илибям-нэртя*, ‘tokanhoitaja = reindeer herder’, ‘manager of assets’, has been connected with *num* also later. Some scholars such as Andrej Golovnev and Leonid Lar consider *num* and *jilebjampertja* to be two distinct spirits. There is probably regional and temporal variation in notions about them. Хомич 1966: 195–196; Sundström 2008; Лар 1998: 14–19; Головнев 2004: 305–306, 390–312. See also p. 436–438. (KL)

och skilja sig i detta afseende föga ifrån sina nordliga stamförvandter^{xxiii}.²⁴² Hvardera stammen erkänner väsendtligen *en* Gud, som kallas: *Num*, *Nom*, *Nop*,²⁴³ men är så fruktad af de nordliga Samojederna, att de med synbar bäfvan nämna honom vid sitt rätta namn, och hellre begagna sig af epithetet *Jeleumbaertje*, d. ä. boskapens (renarnes) väktare.²⁴⁴ De Tomska Samojederna tilldela *Num* epithetet: *ildscha*, *ildja*, gubbe, oltfar, motsvarande i Finska mythologien *Ukko*, som ursprungligen enda är ett epithet åt *Jumala*. Num anses råda äfver hela skapelsen, men hans egentliga hem är den höga himlen, som af sådan anledning benämnes: *Nuu-syndje* (af *Num*, Ge. *Nuu* och *syndje* det inre). Allt hvad som i luften timar och der har sin upprinnelse, såsom snö, regn, väder, åska (*ildscan-Nom*), hagel (*Hirn-Nom*), deri ser Samojedern Numms omedelbara närvaro. I öfrigt föreställer han sig Num såsom ett för människan otillgängligt, genom offer och böner oblidkeligt väsen, tillämpande på honom gerna det Ryska ordspråket: ”det är för högt till Gud och för långt till Tsaren” (до бога высоко, до Царя далеко). Num fullkomligt underordnade och af honom beroende äro de af Tomska Samojeder så kallade *Lohet* eller *Loset* Sing. *Loh* l. *Los*, Obd[orska] *Hähe* l. *Seadaei*, Ostj. *Lonk*. Dessa äro till sin egentliga natur osynliga Ande-väsen och såsom sådana äfven för den vanliga människan otillgängliga. Endast Schamanerna äga den öfvernaturliga förmåga, att de kunna se, samtala och förtroligt umgås med *Lohet*, samt af dem antingen omedelbart eller genom deras förböner hos Num erhålla råd, hjälp och bistånd, både för sig och andra. Schamanerna besitta dessutom i Tomska Gouvernementet den utomordentliga konsten att förkroppsliga *Lohet*, så att de må blifva nyttiga och tjena

xxiii. För att ej nödgas upprepa samma uppgifter, anhåller jag att i detta ämne få hänvisa till mina föregående meddelanden, tryckta i Helsingfors Morgonblad för åren 1843 och 1844.

såsom skyddsgudar för hvar man. Äfven de nordliga Samojederna äro fetisch-dyrkan i hög grad tillgifna, men hos dem syntes fetischens Gudakraft icke ovilkorligen bero på på Schamanen, ty de tillbedja icke allenast formade beläten, utan äfven ovanliga stenar och träd och andra sällsynta föremål i naturen. Deremot mena de Tomska Samojederna, att fetischerna bör vara gjord och signad af Schamanen, liksom äfven de klokare bland folket i en sådan fetisch endaast se en bild af Gudomligheten, jemförande den med Ryssarnes helgonbild. Hvad en Ketsk Samojed berättade för mig om slika Gudomligheter, anser jag mödan värdt att här i öfversättning meddela. "När en Schaman är underrättad derom, att jag ej äger någon skyddsgud, så kommer han till mig och säger: 'vän, du har ingen Los, ärnar du blifva Rysse?' Då ger jag åt Schamanen ett ekorr-, hermelin- eller något annat djurskinn, som jag för tillfället äger. Dermed går Schamanen sina vägar, och när han återvänder, har han åt djurfällen gifvit en menskelig gestalt och beklädt den med sådana plagg, som hos oss äro i bruk. Men kläderna har han icke sjelf sytt, utan de förfärdigas alltid af en obefläckad jungfru. Är nu Los färdigsydd och klädd, så nedlägger jag honom i en korg, som äfven bör vara af jungfru flätad. Korgen för jag sedan i ett vißthus, men i detta vißthus får ingen ting annat förvaras, än Guden och dess offer. Också här det till våra religionsbud, att en gift person aldrig får kringgå vißhuset, samt att en gift qvinna ej äger rätt att träda inom dess väggar. – Är det nu så, att jag af Los vill erhålla hjälp uti någon sak, såsom vid jagt, fiskafänge, under sjukdom m. m., så bringar jag åt honom ett offer. Såsom gift kan jag icke sjelf frambära offret, utan måste derom anlita en ungsman. Offret består vanligen uti ekorrar, hermeliner, vackra band och dukar, små kattun-²⁴⁵ och klädesflikar, glasperlor m. m., hvilket allt nedlägges i korgen. Penningar offra vi endaast åt den Ryska Guden, men åt våra egna pläga vi dessutom vid jagt-färder och fiskerier nu och då koka en gryta

245 Calico, a cheap, printed cotton cloth, originating initially from Calicut, India. *Encyclopædia Britannica Micropædia* 2: 742 [Calico]. (TS)

- 246 On Nenets religion and shamanism, see p. 426–442, 511–512.
- 247 Tundra Nenets *хэхэ хан*, sleigh containing gods' images. It is driven at the head of the line of reindeer pulling sleighs and kept, in the village, outside the tent on the line beginning from behind the opening at the rear of the tent. (KL)

fisk eller kött. Detta offer kan hvem som hellst fram-bära, ja till och med en gift kvinna. Tillgången härvid är sådan, att man framför Los nedlägger ett eller flere fat af det kokade, samt dessutom salt och bröd, knif och sked. Sedan maten stått någon tid framför Guda-bilden, borttages den och uppätes af de offrande sjelfve. Men benen kastas ej för hundarna, utan bortföras och undångömmas, på något afsides ställe”.²⁴⁶

Hos de nordliga Samojederne äger hvarje familj en oräknelig mängd fetischer, hvilka förvaras uti en särskild släde, som på de vanliga nomad-färderna städse åtföljer karavanen.²⁴⁷ I Tomska Gouvernemen-tet sägas de Samojeder, hvilka ännu äro hedendomen tillgifna, äga hvar sin särskilda skyddsgud; men mera än en dyrkas aldrig på samma gång, och då ägaren dör, blir äfven Guden ansedd död och nedkastas i en flod. Tillförene hafva äfven de Tomska Samojederne, i likhet med många andra Östjakiska och Samojediska folkslag, ägt Gudabilder, tillhöriga hela stammar eller släkter. Ännu för några år sedan fanns en så beskaffad *Los* i de Karbinska jurtorna vid Ketfloden. Guden var gjord af messing, formad med gestalt och storlek af menniska samt afbildad i en sittande ställning. Denna märkvärdiga bild säges varit ett arf ifrån de gamla, konstefarne Tschuderna, och skall både för sin ålder och sin skönhet hafva åtnjutit en utomordentlig dyrkan. Den förvarades äfven i ett vißthus, som enligt min berättares utsago hade varit uppfyllt med zoblar, räfvar och andra dyrbara offer, belöpande sig till ett oberäkneligt värde. Guden, vißhuset och alla dess dyrbarheter hafva Tunguserne^{xxiv} för några år tillbaka offrat åt lågorna, för att derigenom hämnas

---

xxiv. I sammanhang härmed må anmärkas, att några Tungus-familjer ifrån Pit-floden öfverflyttat till Ket, ehuru de fortfarande betala si skatt i Jeniseisk. Annars sägas Tunguserna i alla tider hafva nomadiserat på den Obska sidan och Samojederne klaga, att främlingarna bemäktigat sig deras renar.

någon af byns innevånare dem tillfogad oförrätt. Vid branden har Gudabilden förlorat sin sannskyldiga gestalt och blifvit så vanställd, att den numera aktas såsom död.²⁴⁸

Genom offer och böner anses hvarje menniska kunna blidka och försona Lohet, så att de nådeligen villfara hennes önsknings. Men gäller det att af Gudarne erhålla råd, upplysningar, orakelsvar, så kan detta endast lyckas genom biträde af en Schaman. Ty de hudomhöljda Lohet äro idel stumma Gudar och till den dunkla andeverlden äger, såsom i det föregående redan nämndes, endast Schamanen tillträde. Han allena mäktar besvärja de osynliga andarna och hans beteende är dervid följande. Midt i rummet intager han sin plats på en pall eller ett skrin, som ej får innehålla knifvar, kulor, nålar eller andra farliga redskap, i synnerhet af stål och jern. Rundt omkring Schamanen sitta vanligen talrika åskådare, men gent emot honom får ingen taga sitt säte. Schamanen sitter med ansigtet vändt emot dörren och låtsar, såsom skulle han ingen ting se eller höra. I högra handen håller han en pinne, hvars ena sida är slät, men den andra uppfylld med gåtliga tecken och figurer. Uti Schamanens vänstra hand varseblir man tvenne pilar med spetsarna uppåt vända samt en i hvardera pilspetsen fastbunden klocka af ringa storlek. Schamanen bär ingen utmärkande dräkt, utan påtager sig för tillfället den bönfallande personens kläder. Besvärjelsen börjas dermed, att Schamanen uppstämmer en högtidlig sång, hvari han med mäktiga ord framkallar andarne. Medan sången fortfar, slår Schamanen med trollstickan lätta slag emot hvardera pilskäftet, hvarvid klockorna ljuda i taktmessig klang. De närvarande lyssna med djup andakt till den inspirerade siarens qvåde. Så snart andarne framträda, uppstiger Schamanen och utför en med svåra och konstiga kroppsrörelser beledsagad dans. Härunder fortfar han oafbrutet att sjunga och pingla med de små klockorna. Sången innehåller ett samtal med andarna och utföres

- 248 Spirits can be divided into private, family-specific and regional spirits, and those linking a more extensive ethnic group or several groups. Private spirits are often dolls depicting a spirit and kept in a holy sleigh. Images of spirits of a more general kind are distinctive stones or trees in the landscape or figures with pointed heads specially made for this purpose. Jlap 2004; Lehtisalo 1924: 64. (KL)

- 249 The Siberian shamans' techniques of ecstasy are analysed e.g. in Siikala – Hoppál 1992: 10–12, 26–40. (TS)
- 250 Such displays of strength and power belong to shamanism also more generally. On the one hand, they are part of the ritual, but on the other hand also oral tradition associated with shamanism. Siikala 1999: 50–63; Lukin 2012: 365–375. (KL)

dels med större, dels med mindre emfas^{xxv}. I förra fallet deltaga äfven de tillstädesvarande i sången och omqvåda Schamanens ord, men i det sednare sitta de blott såsom stumma åhörare^{xxvi}. Sedan Schamanen genom slika konster vunnit alla nödiga upplysningar, tyder han Gudarnas vilja åt den spörjande. I fråga om tillkommande öden kastar han trollstickan framför de nyfikne. Faller stickans tecknade sida nedåt, så är en olycka i annalkande, men i motsatt fall aflöper allt efter önskan.²⁴⁹

Så väl i Tobolska och Archangelska, som i Tomska Gouvernementet äro Schamanerna inöfvade i allehanda taskspelarekonster, hvarigenom de förstå att lätt förblända den enfalldiga hopen och tillvinna sig ett större förtroende.²⁵⁰ Ett ibland Schamanernas vanligaste upptåg i Tomska Gouvernementet består uti följande både af Ryssar och Samojeder beundrade hocus pocus. Schamanen sätter sig på afviga sidan af en midt på golfvet utbredd, torr renhud. Derpå låter han de tillstädesvarande fastbinda sig till händer och fötter. Fönsterluckorna tillstängas och Schamanen begynner framkalla sina tjenste-andar. Plötsligt uppstår ett obegripligt spökeri uti det mörka rummet. Röster förnimmas ifrån olika delar af jurtens så väl yttre, som inre sida; på den torra renhuden höres ett taktmessigt knattrande och trummande. Björnar brumma, ormar hväsa och ekorrar springa rundt omkring rummet. Ändtligen upphör detta oväsen och åhörarne afbida med otålighet lekens utgång. Några ögonblick förlida under denna väntan, och se! nu inträder Schamanen lös och ledig utifrån gården. Ingen tviflar, att det ju

---

xxv. Om sångens innehåll och särskilda vid besvärjelsen förefallande omständigheter upplysa Morgonblads-artiklarna.

xxvi. Den som ifrån början ej varit närvarande vid ceremonien, får ej instämma i sången. Qvinnor äga dertill alls ingen rätt, ej heller gifves bland dem Schamaner i Tomska Gouvernementet.

ej varit Lohet, som trummat, brummat och väsnats i jurten, som löst Schamanen ifrån sina hand och på hemliga vägar bragt honom ur rummet. Man måste också medgifva, att denna konst-exposition är vida skickligare, än den råa seden hos de nordliga Schamanerna, att låta skjuta sig en kula för pannan – ett vågstycke, hvarvid det stundom händt, att en stackare tillsatt lifvet.²⁵¹

Utom sin magiska religions-cult hafva de Tomska Samojederna äfven räddat andra qvarlefvor ifrån forntiden, bland hvilka företrädesvis höra nämnas deras *hjeltesånger*^{xxvii}. Skaldestycken²⁵² af samma slag förekomma äfven hos nordliga Samojeder och Ostjaker – ja sjelfva den Finska Kalevala-dikten är blott att anses såsom en skön utveckling af de frön, hvilka redan i den Samojediska sången ligga fördolda. Hjeltarna i Kalevala draga vanligen ut i härnad för att tillvinna sig ungmöns hjerta och hand, och samma ämne är äfven i Samojedernes sånger det ofta st förekommande. Men om vi fråga den Samojediska sångaren, hvi han låter den så djupt föraktade qvinnan²⁵³ blifva målet för ädel bragd, så svarar han utan betänkande med följande ord: ”Ända ifrån fädernas tid har den sed blifvit hos oss vördad, att vi aldrig tagit oss hustrur ur vår egen, utan en annan främmande, obefryndad stam. Nu lefde

---

xxvii. Hjeltesången kallas i Tomska Gouvernementet *Kyeldet* eller *Kyeldschut*, men i norra dialecten *Sjudubaepts*. Sistnämnda ord betecknar egentligen jättesång, (af *Sjudubeä*, jätte) och angifver, att hjeltesången ursprungligen varit af mythisk natur. I sjelfva verket har jag hos de nordliga Samojederna upptecknat några sånger, i hvilka Sjudubeerne skildras såsom förfärliga jättar och grymma mennisko-ätare, de der ej underlåto att före måltiden skoningslöst martera den olycklige, som råkat i deras våld, svängande honom af och an på jerngungor. I Tomska Gouvernementet har jag ej funnit så beskaffade sånger, icke ens sjelfva orden *Sjudubeä* och *Sjudubaepts*. Liksom det sednare här ersättes genom *Kyeldet*, så betecknas äfven hjelte med ett egendomligt ord: *Mádur*, hvilket tillika lämpas på de gamla Tschuderna.

- 251 Castrén describes one such event from Sëmža in late 1842. See p. 428.
- 252 Another version from here to the beginning of the first song related below, see p. 812.
- 253 Pallas 1776: 70–71 already described the poor situation of women in Samoyed society and considered it even worse than its equivalent in Ostyak societies. (TS)

- 254 The metre of Nenets oral, sung poetry operates on two levels. The so-called basic text is in a hexasyllabic or six-syllable metre. While singing, the singer adds to the basic text meaningless additional syllables, which sets a pace to the presentation, also in a regular way. The reduced vowel that is often not pronounced is counted as a part of the metre, and because of this Cast-rén did not realize the existence of a metre. It was not discovered until the late 1980s, when Peter Hajdú and Eugen Helimski proved its existence. Helimski has also noted that Nenets shamanistic poetry is trochaic like the Finnish-Karelian poetry. Jarkko Niemi has analysed the structure of sung poetry. Hajdú 1978; Helimski 1989; Niemi 1997; Niemi 2016. (KL)
- 255 Toivo Lehtisalo has edited the epic songs collected by Cast-rén. They have been published in two volumes, Lehtisalo (hrsg.) 1940; 1960; Cast-rén 2018a. (KL)
- 256 A short mscr fragment KK Coll. 539.26.22 p. 317 can be connected to this. It is one page measuring 17.5 x 21.5 cm and reads in its entirety:

I frågan om Samojedernes sagoberättelser har jag anmärkt, att de äga viss[a] allmännaste frändskaps-förhållanden till de Finska Kalewala-sångerna. Allt detsamma återkommer igenfinnes äfven i Tatarernes sånger;

A change in the fragment above:

de skilda stammarna fordomtima vanligen i ett fiendtligt förhållande till hvarandra, och derföre stod det ofta hårdt att i godo komma i besittning af en hustru. Detta kunde åtminstone ej ske utan en brudpenning, som var utomordentligt hög i följd af det fordom brukliga månggifvet och den här af föranledda bristen på ogifta qvinnor. För att i synnerhet afskudda sig denna pålaga, har den starke hos oss tagit sig hustru med armens rätt". I Kalevala åter säges uttryckligen Pohja-jungfruns *skönhet* varit den driffjäder, som lockade hjeltarna till strid och äfventyr. Lösepenningen ville ingen afskudda sig. Så har den Finska sången en renare, ädlare karakter än den Samojediska; men det är likväl sannolikt, att alla de runo-cykler i Kalevala, som besjunga Väinämöinens, Ilmarinens och Lemminkäinenens frieri-färder till Pohjola, ursprungligen härflutit ur samma grumliga källa, som Samojedernes giljare-visor. Åtminstone är det en anmärkningsvärd sak, att äfven jungfrun i Kalevala tillhör en främmande, fiendtlig stam och ej kan vinnas utan en dryg lösepenning (Sampo). Andra smärre öfverensstämmelser^{xxviii} erbjuda de Finska och Samojediska sångerna allt igenom.²⁵⁴ Hvad särskildt beträffar karakteren af Samojedernas qväden, hvarom här egentligen fråga är, så torde denna bäst inses genom en recit af innehållet uti ett par hjelte-sånger, upptecknade: den förra i Tomska och den sednare i Tobolska Gouvernementet^{255, 256}

xxviii. Dessa öfverensstämmelser kunna utsträckas ända till den yttre formen. I de Samojediska sångerna finnes väl ej något bestämdt versmått, och huru vore detta möjligt, då enda sångens innehåll är känt af sångaren, men nästan allt det öfriga utgör en improvisation för tillfället? Emellertid är äfven den Samojediska versens öfvervägande benägenhet för trocheer utom all fråga.

I.

"Vid²⁵⁷ flodens mynning födes en hjälte. Liggande ännu i vaggan menar han det vara tid att se sig om efter en hustru. Snart reser han sig ifrån vaggan och sätter sig på jerngolfvet. Begrundande allt öfver sitt giftermål besluter han att derom rådgöra med sin fader. Men fadren bodde på ett annat afsides ställe^{xxix}, och resan till honom medförde sina bekymmer, emedan vägen till hans boning gick under jorden. Medan hjälten sitter och öfverväger resans svårigheter, öppnas jerngolfvet af sig sjelft. Käckt nedstiger nu vår hjälte genom öppningen, färdas så på den underjordiska vägen och når efter sju dagars färd sin faders boning. Framkommen tilltalar han sin fader med dessa ord: "Du har rest all verlden omkring; har Du icke funnit en hustru för mig?" Fadren säger sig ej hafva funnit och råder sonen att sjelf söka sig en maka. Dermed är hjälten tillfreds och lofvar begifva sig till berg[s]slottet, för att vinna Kunga-dotterns hand. Fadren gillar beslutet och hjälten återvänder till sin egen boning. Hemkommen beväpnar han sig genast med svärd och båge, svingar sig sedan på en örn och rider åstad genom luften. Efter en färd af sju dagar i sydlig riktning stadnar örnen i ett träd nära invid bergsslottet. Hjälten sitter och spejar i trädet, Han ser vid stranden lägrade tre hjeltar, som seglat ifrån främmande land, och ett stycke ifrån dem varseblir han sju andra hjeltar. I borgen firas gästbud. Sedan hjälten i sju dagar sutit i trädet, förbyter han sig till ett zobel-djur och klättrar i denna skepnad ned på marken. Derpå återtager han sin egen gestalt, inträder i Konungens boning och gömmer sig bakom ugnen, bemärkt endast af Kungen sjelf, som likväl ej låtsar märka honom. Medan hjälten ligger bakom ugnen, sitta Konungen och hans sju söner kring bordet och dricka. De dricka i dagar sju, men på

---

xxix. Härmed antydes, att fadren var rik och mäktig samt ägde många hustrur, hvilka bodde i hvar sin olika jurt.

de [...] frändskaps-förhållanden || 1. de || 2. några bland ~~till sin allm[änna]~~ syfte äga ett wiss en wiss förwandskap || 3. några bland [dem] äga ett stort slägttycke med de Finska Kalewala-sångerna || 4. viss de <som>

257 KK Coll. 539:31.2 p. 329–334 contains a field note of the same song written while listening to a performance. See p. 813–815.

den sjunde stiger Kungen upp och spörjer af sina söner, hvem den mannen månde vara, som inkommit i stugan och gömt sig bakom ugnen. Nu uppstego äfven söner-na, gingo till den främmande hjälten och försökte två i sender upplyfta honom ur hvardera handen. De äldre sönerna förmådde icke, ehuru två om en, att få hjälten upprätt, utan gingo gråtande ifrån honom. Slutligen framträdde äfven den yngsta sonen, och allena uppres-te han den liggande mannen. Nu tillredde Konungen ett nytt gästabad, gaf den ankomne plats vid bordet och bad den yngsta sonen leda sin syster till hjeltens sida, för att blifva hans maka. Bröllopsfesten räckte i sju dagar, hvarpå hjälten tog afsked och, beledsagad af sin brud, återvände till trädet, der han qvarlemnade sin örn. Men när de främmande kämparna vid stranden sågo honom fara af med Kunga-dottern, hvilken äfven de hade önskat vinna, tändes harmen i deras hjertan. En af dem spände sin båge, afsköt en pil emot borgen och bräckte dess koppartak. Nu rusade ur borgen en af Konungens söner med svärdet i hand; han dödade den främmande kämpen, men fick dervid äfven sjelf sin bane. Ett lika öde drabbade den fallnes fem andra bröder, som kommo hvarandra till hjälp. Men när systern i trädet såg sina bröders död, började hon bittert gråta. Då steg hennes man med gestalt af en zobel ned ifrån trädet, men i detsamma kom äfven Konungens yngsta son ut ifrån borgen, spände sin båge och afsköt en pil, som träffade en af de främmande kämparna i bröstet. Pilen for ännu allt fram och dödade derunder femhundra man. Derpå återvände den sjelfmant till hjälten och genomborrade andra femhundra man. Sammalunda gick det hvarje gång hjälten spände sin båge och sköt en pil emot strandens kämpar. För hvarje skott föllo tusen man. Men då pilen nio gånger hade flugit fram och tillbaka, se då fanns ingen enda af de främmande kämparna mera vid lifvet. Åter bytte sig hjälten till ett zobel-djur och uppklättrade i trädet. Såg sig omkring, såg sin örn, men såg ej sin hustru. Hon hade, medan striden varade, på sin örn bortflugit emot norden.

Hjelten följde henne i spåren och nådde snart en borg med sju kämpar. Hans örn stötte med bröstet så starkt emot borgens koppartak, att taket bräcktes och tre kämpar dervid omkommo. Hjelten återfordrar sin hustru, men borgens öfrigblefna kämpar vägra att utlemna henne, under förevän[d]ning att hon sjelfmant kommit till deras borg. Nu uppstod en strid, hvari alla borgens kämpar fingo sin bane. Men under striden hade hustrun åter flytt och begifvit sig till en annan borg med fem och trettio hjeltar, utom mycket annat folk. Detta oaktadt styrde vår hjelte sin örn oförskräckt emot borgens koppartak, hvilket braßt och krossade tvenne hjeltar. Äfven i denna borg vägrade hjeltebröderna att återgifva den förrymda, men lofvade lösa henne med sin egen syster. Härmed lät vår hjelte ej nöja sig, utan inlät sig i en strid med borgens alla män och kämpar. Han hade knapt hunnit begynna striden, då svågern, ridande på en vingsnabb örn, kommer honom till hjälp. De tvenne hjeltarne dödade nu i samråd borgens kämpar, så allt blott några få återstodo. Men på sistone hade sångens hjelte så när fått sin bane. Så väldig var en bland de fiendtliga kämparne, att en af honom afsk[j]uten pil i sju dagar oafbrutet fortfor att flyga vår hjelte mot bröstet. Sedan väcktes till lif en i två delar afhuggen kämpe och ansatte sångens hjelte med den häftighet, att blott svågerns mellankomst kunde rädda honom ifrån döden. Likväl var han nu alldeles uttröttad och bragtes till hvila af svågern, som allena afslutade striden. Hjelten sofde i sju år, och då han ändtligen vaknade, sutto hustru och svåger invid honom. Nu ville hjelten, att svågern skulle döma sin syster, men denne afsade sig all domsrätt öfver annan mans hustru, hvarpå hjelten sjelf genomborrade och spetsade henne. Emellertid hade en af borgens kämpar blifvit skonad ifrån döden, och denne gaf nu sin syster åt hjelten till maka. Bröllopet firades i sju dagar, och derefter återvände hjelten med sin hustru och svåger till "flodens mynning". Här tillreddes åter et gästabad, hvilket lyktades så, att svågern för sina stora tjänsters skull fick hjeltens syster till äkta.

- 258 There is a field note of the song with a translation in KK Coll. 539.8 p. 167–174. The text has been published in Lehtisalo (hrsg.) 1940: 33–48. Castrén 2018a, <https://www.sgr.fi/manuscripta/items/show/504>.

II.

I²⁵⁸ tvenne tält bodde en fader med sin son. Fadren hette *Hähendie Hapt* (gudomlig ren), sonens namn var *Jálen-sie Hapt* (glänsande ren)^{xxx}. De hade i tvenne år ställt i ordning sina slädor; nu sitta de sysslolösa på renlassen. De sitta så i dagar tio; de yttra ej ordet, men fadrens anlete ömsom mörknar och ömsom ljusnar. Omsider spørjer sonen: ”Hvad ser du, Far?” Fadren genmäler: ”Bakom sju månaders väg ser jag *Vajetile Hapt* (renoxe med kort framhorn). Dragremmen har brutit och kö-raren släpar sjelf sin släde på sju dagars afstånd ifrån renen. Skicka din yngre syster honom till möte, ty om den resande kommer hit, så går oss ej väl”. Sonen tog sin rensnara, fångade hundra renar i ett kast, spände dem i rede och affärdade sin syster med följande råd: ”När du rest sju månaders väg härifrån, så möter du en ren med kort framhorn; den skall du fånga och fastbinda bakom din sista släde. Sju dagar derefter möter du en Samojed, som sjelf släpar sin släde efter sig. Mannen har hos oss intet att göra; må han återvända hem med dig”. Flickan afreste, mötte och fångade renen samt öfverlem-nade den åt sin egare, hvilken genast återvände, tagan-de flickan med sig. Under vägen frågade *Vajetile Hapt* af sin följeslagarinna, hvad det var, som puštade i hen-nes medlersta släde. Flickan sade der finnas en lefvande Gud, som man borde anropa i sjukdomar. De färdades nu i en lång tid, sågo många tält, som tillhörde *Vajeti-le Hapt*s broder och upphunno slutligen hans egna tält. *Vajetile Hapt* löste sin ren, gick in i tältet och skicka-de derifrån *Jesinji Seadota* (jerngördeln med ansigten) för att spänna flickans renar ur rede. Här började nu flickan att lefva tillsamman med *Jesinji Seadota*. De lefde på samma ställe hela sommaren. Tiden led och hösten kom; nätterna mörknade och stormarna begynte susa. I en sådan natt smög sig flickan ur tältet, gick till sin

---

xxx. Hjeltarna i sången blifva ofta benämnda efter beskaffen-heten af sina renar, vapen, kläder och andra yttre kännetecken.

medlersta släde och afskar repen, med hvilka släden var ombunden. Ur släden uppsteg nu i stället för den lefvande Guden en obeväpnad man^{xxx}. Flickan gaf åt mannen ett sjudande svärd (Sivunaei jése), som sedermera blef hans namn. "Hvart gick nu mannen i mörka natten med sjudande svärdet?" spørjer sången. Han gick ifrån tält till tält och dödade allt folk, som fanns i tälten. Kom så äfven till det tält, der hans syster hade lefvat tillsammans med Jesinji Seadota. Denne råkade i en häftig ångest och sökte fly än genom dörren, än genom rökålet, men undkom dock ej Sivunaei jeses sjudande svärd. Sedan Sivunaei jese till sista man nedgjort tältens innevånare, begaf han sig tillika med sin syster till hafvets strand och nådde snart sjuhundrade tält. Folket i tälten firade bröllop, men i ett af dem sutto två gubbar, som förde ett skrytsamt tal. Sivunaei jese satte sig i detta tält och gaf akt på de gamles ord. *Pangadioda*-gubben yttrade: "Vi tvenne landets starke hafva kommit tillsammans, hvem kan oss besegra?" *Naraei*-gubben tillade: "Högt på åsen vid hafvets strand hänger i trädet Hähonie-gubbens^{xxx} hufvudskål. När Jalensie Hapt kommer för att uppsöka den, skola vi slita honom i stycken". Då Sivunaei Jese förnam detta tal, reste han sig förgrymmad upp ifrån sitt säte, fattade den förvägne Naraei i fötterna, brukade honom såsom tillhugg och dödade på detta sätt tältens alla innevånare. Derpå gaf han sig åter å färde med systern, men blef under vägen öfverfallen af tvenne hjeltar, hvilka så hårdt ansatte honom, att han endast såg döden framför sig. På sitt yttersta erinrade han sig, att Jalensie Hapt tillföre lofvat "på en half dag

---

xxx. I det följande upplyses, att denne man var en af flickans bröder, ehuru han blifvit förtegrad i början af sången.

xxxii. Med Hähonie-gubben menas här Hähonie-Hapts fader, d. ä. Jálensie-Hapt och Sivunaei jeses farfader. Honom hade Naraei-gubben mördad och Sivunaei Jese kommer nu afsigtligt för att hämnas farfadrens död, ehuru hämden för att sluta af Naraei-gubbens ord, med rätta hade tillkommit Jalensie Hapt, som utan tvifvel var den äldre bland bröderna.

upphinna den döende mannen” och komma honom till hjälp. I detsamma susar en väderil och Jalensie Hapt står vid sin broders sida. Efter att hafva nedgjort de tvenne kämparne anförtrorde Jalensie Hapt sin trötte broder i sin systers vård och yttrade bland annat: när hans ögon öppna sig, går han väl, dit honom för godt synes”. Härmed vänder sig sången ifrån Sivunaei Jese och hans syster till Jalensie Hapt. Han återvände hem, men finner vid sin ankomst alla tälten förstörda. På något afstånd ifrån dem såg han sin fader förföljd, ”lik en snöripa”, af *Siu Narae*^{xxxiii}. Härvid yttrar Jalensie Hapt: ”hvem far snabbare: far jag snabbare eller pilen snabbare?” Med desa ord ilade han sin fader till hjälp, tog och gömde honom i sitt pilkoger. Derpå började Jal[ensie] Hapt och Siu Narae att skjuta pilar mot hvarandra. När de skjutit tio år utan återvände, kom ett bud ifrån en broder till Siu Narae, som kallas *Jése meada jieru* (jerntältets husbonde). Budet sade Jese m[eada] jierus önskan vara den, att Siu Narae skulle spänna renarna för Jal[ensie] Hapts släde, d. ä. gifva sig besegrad och blifva tjenare åt Jal[ensie] Hapt. Men Siu Narae hotar att ej upphöra med striden, så länge han mäktar röra sina händer. Sedan fortfara ännu de tvenne kämparne att skjuta i tio år, under hvilken tid Jalensie Hapt småningom dref sin motståndare ända till jerntältet och der omsider tog honom af daga. Jese m[eada] jieru ansåg det vara fruktlöst att söka hämnas sin fallne broder, utan började fastmer bedja för sitt kära lif. Jalensie Hapt skonade den bedjande, hvilken af tacksamhet lofvade gifva honom sin dotter till äkta utan all betalning. Jese m[eada] jieros son utstyrde derpå sin syster på bästa vis och spände sjelf renarna för Jalensie Hapt, som nu med hustru och tjenare återvände till sitt eget land.

---

xxxiii. För att hämnas det af Sivunaei Jese begångna mordet på Narae-gubben hade nu en utvald kämpe ifrån dennes ätt kommit för att döda den gamle Hähonie Hapt.

Så beskaffade sånger stå hos Samojederne i stort anseende. Med²⁵⁹ en nästan religiös andakt lyssna åhörarne till hvarje ord, som flyter från sångarens läppar. Liksom Schamanen, sitter äfven sångaren på en pall eller ett skrin i midten af rummet, medan åhörarne intaga sina säten rundt omkring honom. I Tomska Gouvernementet har jag anmärkt, att sångaren genom sina åtbörder vill ådagalägga ett slags deltagande för sina hjeltar. Hans kropp skälfver, rösten är darrande, med sin venstra hand betäcker han städse det tårfulla ögat, medan den högra omsluter ett pilskäft, hvars spets better emot golvet. Åhörarna sitta merendels stumma, men då en kämpe antingen faller eller på en vingsnabb örn svingar sig upp till molnen, instämma de i ett *hee*, motsvarande vårt *hurra!*

Ett vida mindre anseende åtnjuta jemförelsevis de lyriska sångerna.²⁶⁰ Också fortgår de ej ifrån slägte till slägte, utan föda och förgå med stunden. Man anser det ej löna mödan att bevara dem i minnet, emedan hvar och en tilltror sig förmågan att kunna uttrycka sitt hjertas fröjd och smärta. Att dikta en visa, anses bland Samojederne för en ringa sak; men att sjunga och väl exequera visan, detta är en sällsynt och högt skattad talang. Rösten och melodien utgöra enligt Samojedens begrepp det förnämsta i en lyrisk sång; på innehållet gör man ej större anspråk, än att det på ett enkelt och lättfattigt sätt uttrycker vanliga känslor och föreställningar. Se här några profbitar på de nordliga Samojedernes^{xxxiv} lyrik.

---

xxxiv. I Tomska Gouvernementet har det ej lyckats mig att uppteckna någon lyrisk improvisation, ty här innehafva Samojederne redan den bildningsgrad, då sångens genius ej alltid och allraminist på befallning framträder.

259 The following account is one of the earliest and few descriptions of Nenets or Selkup song performances. According to later descriptions, both shamans and singers of epic poetry used a so-called *repetitor* (Tundra Ne. *teltanggoda*) as an aid in the sessions to repeat or clarify the line performed by the singer. The role of the audience is greater in the shamanistic sessions, where it also took part in singing or creating the soundscape. See also p. 813–815. (KL)

260 Here Castrén means personal songs, which are short, lyric or rather employing abundant metaphors and composed by people for personal purposes. They can also be performed but not if the object of the song is present. Пущкарева 2001; Niemi – Lapsui 2004; Niemi 2002. (KL)

1. *Hustruns klagan öfver mannens död.*

Då jag blef gift, bittert begret jag skilsmessan ifrån min moder; men sedan jag lefvat någon tid tillsammans med min älskade make, så förgick den sorgliga hugkomsten af modren. Förr trodde jag, att det ej gifves något annat smärtande afsked, än då man skiljes vid sin moder; men nu är jag af en annan tanke. Död är min make och honom sörjer jag mera, än jag fordom sörjde min moder. Mannen efterlemnade fyra söner; när skall jag väl glömma deras och min egen sorg? Mitt lif är nu sådant, att jag med tårar söker skingra ena hälften af min sorg, och den andra med sånger. Aldrig stiger min man ur grafven, aldrig återser jag honom mera.

2. *Qvinnans hämd.*

Ofruktsam är jag och derföre älskas jag ej af min man. Alla mina svägerskor hafva barn och de åtnjuta äfven sina männers kärlek. För deras slädar spänna männen sina bästa renar, men min man utväljer för mig de allrasämsta. Hvarje gång vi färdas tillsammans, måste jag nästan leda min ren vid grimman och sjelf gå till fots. De andra bröderna hjälpa på branta ställen sina hustrur, att de ej måtte stjelpa, men mig hjälper ingen. Af harm jagade jag en gång mina renar hejdlöst utför berget, körde öfver svågrarna och krossade deras slädar. För att framdeles undvika en slik näpst, har min man derefter börjat akta och vårda mig bättre.

3. *Mannens hämd.*

Min vän togo de af daga. De bundo honom, lade honom på slädan och förde honom bort. De förde honom öfver floden och hängde honom mellan tvenne granar. "Du har," sade mördaren, "levvat i förtroligt umgänge med min hustru och derföre skall du dö".

4. *Bröllopsqväde.*

Hör mig frände! Min dotter har jag nu gifvit åt din son, för att ej mera få henne tillbaka. Se renens hufvud stekes i röken^{xxxv} och derföre är det ej lofligt att numera göra ändring. För all vår lifstid hafva vi trädt i frändskap. Jag beder, förfaren ej strängt med min dotter. Jag har lärt henne att lefva väl med sin man och lyda honom. Min hustru har äfven varnat henne att lefva i sämja. Och så fara vi nu hem, men du min dotter! blicka ej bakom oss och gråt ej. Jag har bortgifvit dig åt denne man, för att du må lefva och dö i hans boning. Och nu kyssa vi, fader och moder, vår dotter och säga henne farväl.

Så väl de sydliga, som i synnerhet de nordliga Samojederna älska jemte sång äfven sagoberättelser²⁶¹; men det är anmärkningsvärdt, att de flesta bland deras sagor äro i större eller mindre mån utifrån lånade. Åtminstone har jag i Tomska Gouvernementet ej funnit en enda af verkligt inhemsk upprinnelse. Deremot synes en och annan bland de norra Samojedernes sagor ega en alldeles egendomlig character, men utrymmet förbjuder oss att här meddela några prof på denna slags litteratur.

Hvad fordna bruk, plägseder och institutioner beträffar, så hafva de i Tomska Gouvernementet redan till det mesta råkat i förgätenhet och skola framdeles, i fråga om de nordliga Samojederna taga i betraktande. Deremot vilja vi här med afseende å Samojedernes forntid nämna ett ord om vissa i Tomska Gouvernementet talrikt förekommande ålderdoms-lemningar, hvilka äro bekanta under namn af *Tschud-grafvar* (Sam[ojediska] Laed). De Tomska Samojederna äga om dem följande tradition: "Fordomtima hade våra fäder den sed att begravva sina döda ofvan jord. Den aflidne lades i en

xxxv. Betecknar att renen är slagtd och bröllopet firadt.

261 The Nenets narrative tradition is popular and has a wide range of motifs. Its thematics extend from myth-like tales to more everyday ones. Toivo Lehtisalo has published the most extensive collection of Nenets prose. Elena Puškarëva has classified the tales. Lehtisalo 1947; Пушкарёва 2003. (KL)

- 262 Tschud-/grafvar
- 263 Burials in kurgans or grave mounds were common in large parts of Eurasia, including Southern Siberia, from the Chalcolithic Period to the Iron Age (ca. 3300 BCE–400 CE). There are both individual and collective burials, and therefore the size and structure of the mounds vary, but the largest ones are from the Late Bronze Age Tagar Culture in the Enisej Basin. For more details, see commentary to *Om kurganer...*, Cast-rén 2017: 89–105. Grjasnow 1970: 51–52, 64–65, 95–96, 104–106, 158–160, 235–238; Anthony 2007: 307–311, 448–450. (TS)
- 264 Tschud-/grafvarne

kiſta, hvarvid man äfven nedsatte ett och annat af den hädangångnes egendom, såsom kläder, båge och pilar, yxa, knif, sked, kittel, m. m. Allt detta blef sedan öfvertäckt med en jordhög, emedan man skydde att hysa den döda nära för ögonen och dessutom ville hafva honom skyddad för vildjur”. Så lyder den allmänna traditionen om Tschudgrafvarna i Tomska Gouvernementet; men på somliga orter har jag äfven hört tilläggas, att Tschuderna begrafvit alla medlemmar af samma familj i en enda hög. Då enligt berättelsen kiſtorna ej blifvit lagda bredvid, utan ofvanpå hvarandra, så hade följakteligen kumlen efterhand vuxit till en ofantlig höjd. Ännu i denna dag skulle somliga Tschudgrafvar²⁶² vara rätt ansehliga, ehuru de naturligtvis under tidernas lopp hunnit i betydlig mån sänka sig.²⁶³ Bland de i Tschudgrafvarne²⁶⁴ gjorda fynd har jag endast hört omtalas koppar-pilar och mennisko-ben, hvardera af en utomordentlig storlek. Då så väl pilarna, som i synnerhet de oerhörda mennisko-benen och på vissa orter äfven de större kumlen, uttryckeligen tillskrifvas en främmande folkſtam, så finner man tvenne skiljaktiga traditioner angående Tschud-grafvarne vara i omlopp. Den ena antager, att Samojedernes egna förfäder varit det folk, som Ryssarne benämnda Tschud; den andra tyder dunkelt på försvunna folkslag. Den förra har bestämdt sin historiska grund, ty seden att begrafta de döda ofvan jord är ännu i dag gängse hos de nordliga Samojederne, hvilka likväl mig vetterligt aldrig med jord öfvertäcka lik-kiſtan. För att utreda sanningen af den andra traditionen, som vid somliga Tschudgrafvar fäster minnet af en främmande folkſtam, så erfordras dertill ingen ting mindre än en noggrann undersökning af grafvarnes innehåll. En sådan undersökning har af mig ej kunnat verkställas i anseende dertill, att min resa i Tomska Gouvernementet försiggått under årets kallaſte månader. Såsom en möjlighet vågar jag likväl med stöd af traditionen antaga, att somliga Tschudgrafvar kanske äro lemningar af Finska folkslag. Det är afgjort, att Oſtjaker, Lappar, Finnar och andra deras ſtamförvandter äfven begrafvit sina döda

i jord-kummel (Finn. *Aarnin haudat*). Att dessa folkslag före Samojedernes invandring varit hemmastadda i landet, låter väl ej med fullkomlig klarhet bevisa sig; men saken är dock ganska trovärdig, emedan de Ugriska Finnarne ännu utgöra Samojedernes närmaste grannar emot norr, samt i följe af sin forvandskap med Samojederne måste, i likhet med de sistnämnda, anses hafva ifrån söder invandrat. I förbigående må äfven nämnas, att inom detta gebiet åtskilliga ortsnamn af Finsk upprinnelse låta uppvisa sig, men detta ämne önskar jag härnäst upptaga i ett vidsträcktare sammanhang.

Efter dessa anmärkningar, hvilka hufvudsakligen hänföra sig till den Samojediska forntiden, går jag att i yttersta korthet redogöra för de Tomska Samojedernes nuvarande yttre läge och lefnadsart. I detta afseende har man att noga skilja emellan de vid sjelfva Ob och de vid bifloderna bosatta Samojeder. De förstnämnda hafva redan allmänneligen iklädt sig den Ryska bondens lefnadsart och afvika ifrån honom endast genom sitt råare skick, sitt fattigare läge, samt genom sin lättja, håglöshet och bristande omtanke för att intellectuellt och ekonomisk förkofran. De bo i stugor, hvilka äro uppförda och inredda på samma sätt som de Ryska, men till sina dimensioner trängre och för resten kalla, osnygga, i saknad af nödiga husgeråds-articlar och på allt sätt bofälliga, med anledning hvaraf de af Ryssarna benämnas *jurt*. Den vigtigaste näringsgren både hos Ryssar och [Samojeder]²⁶⁵ utgöres af fiskafänget, som fortfar hela året om, och bedrifves alldeles på samma sätt som vid Irtisch och nedra Ob. Här hafva likväl infödingarne ej en uteslutande rätt till floden, utan fiskevattnet är fördeladt emellan Ryssar, Samojeder och Tatarer. Jagten är vid Ob föga lönande och anlitas blott af de fattigaste Samojeder, hvilka för sådant ändamål begifva sig till aflägsna skogar (тайга). Liksom Ryssarne äflas äfven Samojederne med boskapsskötsel, men framgången af denna näringsgren hämmas i hög grad genom missgynnsamma yttre förhållanden, i synnerhet den årligt härjande pesten. Åkerbruket är en för

de Tomska Samojederne fullkomligt främmande sak, ehuru klimatet ej lägger några hinder i vägen för dess idkande, åtminstone icke ofvanom Narym, der jemväl många Ryssar äro åkerbrukare. Att träda i tjänst hos Ryska bönder och köpmän är blott en tillflykt i nöden och aktas så väl af Östjaker, som Samojeder lika med den svåraste fångenskap. En vigtig näringsgren är hos de Tomska Samojederne formansyrket. Dessutom träffas bland detta folk skickliga smeder, timmermän, snickare och andra handtverkare. – Redan af dessa anmärkningar inser man, att de Obska Östjakerne befinna sig i alldeles samma läge, som de Irtischska Östjakerne, om hvilka jag tillföre utförligare ordat.

Hvad vidare beträffar de Samojeder, som bo vid Tym, Ket, Parabel och andra i Ob utfallande bifloder, så äga de i hvarje hänseende en utomordentligt öfverensstämmelse med Surgutska Afdelningens Östjaker. Obestriddt har i Tomska Gouvernementet den Ryska culturen hos infödingarna slagit djupare rot, än i nyssnämnda district af det Tobolska; men om man endast afser det egendomliga hos hvardera folket, så kan om de Tomska Skogs-Samojederne föga sägas, som ej redan är sagdt om de Surgutska Östjakerne. I följe af sin öfvervägande hyfsning hafva väl de Tomska Samojederne äfven på aflägsnare orter börjat bygga och bo i likhet med Ryssar, men jurtorna fortfara ännu att utgöra ett slags provisoriska boningar, hvilka begagnas under jagt och fiskafänge. Vid Tym och öfra Ket hafva Ryska stugor ännu icke ens hunnit komma i bruk, utan innevånarnes fasta boningar bestå merendels i jurt af torf, och de rörliga i näfver-jurt, att ej tala om de af stock och bräder uppförda, hvilka tjena till lägerställen för jägare. – Till sin construction och öfriga beskaffenhet äro Samojedernes och Östjakernas jurt föga skiljaktiga. Den snart sagdt enda olikhet hänför sig till näfverjurtornas form, som redan förut blifvit af mig anmärkt.

Den nationella klädedrägten är hos de Tomska Samojederne lika sällsynt och äfven lika beskaffad, som hos de Obska Östjakerne. Den yttre beklädnaden

består i en kort, framtill öppen och utvändigt luden renskinnspels, som hos männerna är slät, men hos kvinnorna något veckad bakom ryggen. Skoplaggen äro äfven gjorda af renskinn och försedda med långa dels af vadmal, dels af mjuk renhud förfärdigade skaft, som tjena till att ersätta benkläder. Skjortan hör ej till den nationella beklädnaden. Männernas hufvudbonad är hög och spetsig^{xxxvi}, kvinnornas platt och afrundad; den förra gjord af mjuka renskinn, den sednare af ekorr- eller hermelin-skin. Vildrenarnes årliga förminskning och en stigande civilisation hafva förmått så väl Samojeder som Östjaker att utbyta de ludna renskinnsplaggen emot den Ryska klädedräkten, hvilken här i synnerhet utmärker sig genom ett öfverplagg af vadmal, liknande till formen den Samojediskt-Östjakiska renskinnspelsen. Den kallas af Ryssarne *sipun*^{xxxvii}, af Samojederne *kundsch* eller *kundje* och bäres både hos Samojeder och Östjaker af hvardera könet, med den angifna generiska åtskillnaden bak på ryggen.

Liksom i klädedräkt och boningar, röjer sig det Ryska inflytandet äfven i Skogs-Samojedens öfriga ekonomie. Det förtjenar i synnerhet omnämnas, att vid floderna Ket, Parabel, Tschaja och Tschulym en och annan innevånare, med bibehållande af draghunden, redan begynt föda hästar, men kor finnas blott vid Tschulym och får vid ingen af de omnämnda bifloderna. Bruket af salt och bröd, som hos Skogs-Samojederne efter råd och förmögenhet är mera eller mindre allmänt, måste äfven tillskrifvas den Ryska civilisationens inflytande. Bröd äter emedlertid Skogs-Samojederne i allmänhet icke oftare, än då han är i saknad af kött. Såsom

---

xxxvi. Den spetsiga formen åtnjuter hos Samojederne ett högt anseende, af hvilken anledning äfven Gudarne afbildas med en spetsig hjessa.

xxxvii. Detta plagg nyttjas äfven af de Finska stammarne vid Volga, men torde in i Ryssland vara föga brukligt. Uti Finland förekommer det åter under namn af *mekko*.

- 266 Sarsaparilla or chinaroot (*Smilax china* or *Radix chinæ*) was used especially against gout, syphilis and some skin diseases but also for increasing the excretion of sweat and urine. On the history of the medicinal use of sarsaparilla, see Borschberg 2006. Sal ammoniac or ammonium chloride NH_4Cl has been used mostly as an expectorant. Brockhaus Enzyklopädie 1: 459 [Ammoniumverbindungen]. (TS)
- 267 Саламата or соломат, а камат (талкан) flour porridge, eaten commonly in Eastern Europe and Siberia. Большая российская энциклопедия 29: 228 [Саламат]. (TS)

bekant förtära de nordliga Samojederne gerna rått kött, men de sydliga hålla sådant för synd och pläga derför koka eller steka köttet af elgar, renar, harar, ekorrar samt dessutom saltorka fåglar^{xxxviii}. Fisken ätes både rå^{xxxix} 266, kokt, stekt, torkad och saltad. Utom de nyssomnämnda äga Skogs-Samojederne få anrättningar, och äfven dessa synas vara lånade af Ryssar och tatarer. Bland dem må företrädesvis omnämnas tvenne öfver hela nordliga Ryssland under namn af *burduk* och *salamát*²⁶⁷ kända anrättningar. Den förra består i tunn vattvälling, den sednare utgöres af en compact och kräselig gröt, som efter omständigheterna kokas i smör, fiskflott, lakleffer o. s. v.

Efter att hafva nämnt några ord om Skogs-Samojedernes boningar, klädedräkt och födoämnen, vilja vi ännu i korthet vidröra deras alldagliga värf och förrättningar. Det är höst och Samojederne sitta församlade i sina små byar, sysselsätta en och hvar med förberedelser till den stundande jagten. Männerna smida och snickra, qvinnorna sy och baka. Knapt har vinterns välde stadgat sig, då hela byn börjar rusta sig till uppbrott. Hvarje

---

xxxviii. De Tomska Samojederne äta ej vargar, räfvar, soblar och filfrasar. Af gammal, helig vördnad för björnen förtär man mera ogerna äfven "oltfadrens" (*ildschakka*, dim. af *ildscha*, se ofv.) kött. Det gifves till och med en sådan fördom bland folket, att en jägare, som ätit björnkött, sjelf blir uppträten af björnar. Den som ej är jägare, riskerar härvid mindre, men samvetsgrannt iakttagar man likväl det påbud, att fisk och björnkött ej ätas vid samma mål, emedan en blandning af dessa näringsämnen skall hafva till påföljd, att all fisk försvinner ur floden.

xxxix. Det är känt att alla Sibiriens infödingar begagna rå fisk, samt till en del äfven rått kött såsom läkemedel vid skorbutiska sjukdomar. För öfrigt inskränka sig de Tomska Samojedernes medicinska kunskaper till användandet af fnöskkuren, bruket af *sassa parilla*, som här kallas det *dya gräset* (дорогая трава), *salmiak*, och några enkla decocter. Högre än all medicin aktas Schamanernas omedelbara bistånd.

familj bereder för sig några så kallade *nart* d. ä. små släddar, som dragas af hundar. Dessa *nart* fyllas med mjöl, bröd, skorpor, gryn, fisk och andra lifsförnödenheter, kläder, yxor, knifvar, jagtredskap^{xl 268}, ett näfver-tält m. m. Äfven små barnungar blifva i *narten* inbäddade. Sedan allt är packadt och inlagdt, förespänner man efter råd och lägenhet två, tre eller flera hundar för hvarje *nart*. Hästar kunna ej nu begagnas; de kvarlemnas i byn utan all annan vård än att man förser dem med ett för par månaders tid erforderligt höförråd, som uppläggas i ett öppet skjul, tjenande till stall^{xli}. Nu är man i full ordning och familjerna draga till skog och ödemark, hvar åt sitt olika håll^{xlii}. Husfadren ställer sig i spetsen för tåget, banar väg med skidor och ser sig om efter villebråd. Honom i spåren följa familjens öfriga medlemmar, hvilka äfven löpa på skidor, styra hundarna och hjälpa dem att draga *narten*. Så fortsättes resan ifrån morgonen till aftonen. Vid mörkrets inbrott stadnar den lilla karavanen, näfvertältet uppslås, kitteln upphänges på elden och skogens trötta vandrare sitta nu i behaglig ro kring den värmande brasan. Vid dagens gryning är

---

xl. De Tomska Samojedernes vanligaſte jagtredskap äro: a) bössa, b) handbåge, c) ekorr-fälla (Sam. *lada*), d) räf-giller (Sam. *tjapkos*), e) ett slags svärd med långt trädskaf (Sam. *teaga*), som ersätter spjutet, f) en båge (Russ. *Samoſträlets*), som gillras ut på marken och är försedd med en tagelsträng, vid hvars minsta vidrörande pilen far af och ovilkorligen träffar sitt mål. Denna båge är ett farligt redskap, som föranledt många sorgliga tilldragelser och så när koſtat äfven mig lifvet.

xli. Underſtundom kvarlemnas i byn en väktare, och vid Tſchulym ſtadna både qvinnor och barn alltid hemma, medan männerna draga ut på sina jagtfärder.

xlii. Af ålder äger hvarje familj sitt ſärskildta jagtſtälle och fiſkevatten. Vid familjernas tillvext beſtämmer *Starschinan* (åldermannen) eller den här vanligen ſå kallade *Knjaſets* (dim. af *Knjaſ*, furſte), i förening med menigheten ett viſt diſtrikt, inom hvars gränſor hvarje nykommen familj äger en obeſtridlig rätt att fiſka och jaga.

268 For a picture of a *samoſtrelec*, see Louheranta 2019: 215.

karavanen åter i rörelse. Efter en i flere dagar sålunda fortsatt färd har man anländt till sitt jagt-ställe. Här finnes merendels af gammalt en jurt af stock eller bräder, men i nödfall håller man äfven till godo med näfver-tältet. I nejden af denna boning begynner nu Samojeden att ströfva på jagt och irra kring skogarne. Hvarje dag är han i rörelse från morgonen till aftonen; mången gång tillbringar han sjelfva natten i en snödrifva. Han skjuter, utlägger och efterser sina giller, uppsporrar villebråd^{xliii} m. m. Äfven qvinnor och barn deltaga i jagten, men de röra sig ej långt ifrån hemmet och äflas mest med ekorr-fänge. De späda ste barnen öfverlemnas under föräldrarnes frånvaro åt sitt öde; men sådana som tillföre visat tecken till okynne, fastbindas i jurten vid en rep-ända. När om aftonen familjens medlemmar återvända från skogen och sitta församlade kring den ångande grytan, har vanligtvis en och hvar ett litet äfventyr att förtälja; och hvad som brister i verkligheten, ersättes med en berättelse från sagans verld. Så förrinner dag efter dag, vecka efter vecka, under möda och bråk, uppoffring och försakelse; men då Julen är för dörren, draga skogens män till sina byar för att njuta af högtidens fröjder. Deras jul-arbete är föga mera, än ett tidsfördrif. De fiska, och göra resor till häst, afyttra sina varor vid någon krog

---

xliii. De vanliga ste slagen af villebråd äro i Tomska Gou-vernemetet: ekorre, hermelin (R. колонокъ), hare (R. ушканъ), räf, elg, ren, varg, filfras, björn, zobel, utter, bäfver. Bland dessa djur träffas zobeln blott på venstra sidan af Ob, och elgen är sällsynt i de nordliga delarna af landet. Räfvar och zoblar förekomma här öfverallt i ringa antal, bäfvern är nästan försvunnen. Vildrenen uppehåller sig i dessa nejder hufvudsakligen blott om vintern, men om ej mycken snö under hösten nedfaller, säges djuret infinna sig här i ringa mängd. Den onekligen största och säkra ste vinning skänker åt jägaren ekorr-fänget, som äfven bedrifves i en så stor styl, att en enda familj gillrar ända till 500 fällor, hvilka utläggas i flera smärre ringar. Hvarje fälla förses med ett fiskbete, men Samojederne beskärma sig deröfver att filfrasen ofta uppäter betet och förderfvar fällorna.

och förse sig med nya lifsförnödenheter. I slutet af Januari eller början af Februari företager man sig en ny skogsresa och dröjer nu borta allt intill mensförstiden. Hemkommen använder Samojeden den korta våren, för att göra sig redo till det förestående fiskafänget. Så snart isen försvunnit ifrån sjö och flod, lemnas byn åter öde och invånarne ro med sina små båtar^{xliv} ifrån strand till strand, ifrån ett fiskevatten till ett annat. Vid hvarje lägerställe uppslås näfvertältet, som utgör Samojedens *vade mecum*. Likasom Ostjakerne fiska äfven de Tomska Samojederne med nät, mjerda, not, krok, pator m. m. Fiskafänget fortfar oafbrutet till början af September, vid hvilken tid höbergningen, tjäderfångsten²⁶⁹ samt insamlingen af lingon och cedernötter infalla. Sedan dessa arbeten äro förrättade, fortsättes fiskafänget ännu allt intill isläggningen, då hvarje familj åter förfogar sig till hembyn med besparnda förråder af torkad fisk (pors).

Till det anförda vore väl ännu mycket väsendtligt att tillägga, men andra för ögonblicket viktigare åligganden tillåta mig ej att denna gång meddela en mera detaljerad redogörelse.

---

xliv. Både Ostjaker och Samojeder äga flera slag af båtar, men de vanligaste och mest egendomliga bestå blott af en urholkad trädstam och äro så lätta, att de utan all svårighet af en enda person kunna dragas öfver torra landet. I Tomska Gouvernementet göras båtarna helst af asp, emedan detta trädslag lättast låter töja ut sig; men i det Tobolska begagnas äfven cedern, som likväl anses mera tjenlig till skidor och medar. Bågar göras af lärkträd; skedar, fat och andra husgerådssaker af björk. I sammanhang härmed må anmärkas, att bland Samojederne hvarje man är snickare till husbehof; – ja de Tomska Samojederne förfärdiga äfven till afsalu åt Ryssar fat, tråg, skedar, båtar, slädar, skidor, korgar, rifvor m. m. Att smida är äfven en ganska allmän färdighet så väl bland Ostjaker och Samojeder, som i synnerhet bland Tunguser. Alla dessa folk besitta äfven konsten att förfärdiga blåsbälgar och andra till yrket hörande redskap. I sömarbeten, af hvad slag de äfven vara må, äro kvinnorna lika förfarna, som männen i de öfriga handtverken.

- 270 The mscr of the fragment KK Coll. 539.26.22 (Varia 1.22) p. 309–310 is a single sheet measuring 22 x 35 cm.
- 271 *den tid* || tiden
- 272 *pligtig* || skyldig
- 273 *kasta* || lemna
- 274 *kort [...]* *linguistisk* || lingui[s-tisk]
- 275 *folkslag jag* || 1. länder jag || 2. länder och de fol[kslag]
- 276 *ändamålet* || 1. ~ || 2. hufvud~
- 277 *den [...]* *munarter* || det Samojediska språket
- 278 *Ostjakerne* || 1. ~ || 2. och de ~
- 279 *så äfven* || 1. så skall man böra icke || 2. än det vill jag äfven inrycka dem uti min af kort öfversigt || 3. så ~~kan~~ vill jag ej underlåta att
- 280 *Till* || För
- 281 *afdelningar: 1°* || 1. ~ nedan[före] || 3. sträckningar: 1°) || 4. ~ Områd[et]
- 282 *Innan* || Taga wi först i betraktande nedra Irtisch-området, så ~~bestod~~ dess äro dess

Appendix 18.1

❧ 309 ❧ I²⁷⁰ beråd att lemna det Tob[olska] Guvernem[entet] som jag jag under tvenne förnyade resor till Sibirien i tvenne särskildta riktningar genomskurit, synes omsider nu den²⁷¹ tid vara förhanden, då jag är pligtig²⁷² att kasta²⁷³ en kort²⁷⁴ ethnographisk och linguistisk återblick på de folkslag²⁷⁵ jag under mina färder besökt. Det mig försatta vetensk[apliga] ändamålet²⁷⁶ har varit en utredning af den²⁷⁷ Samojediska folkstammen och dess särsk[ildta] munarter, men då jag härvid ej kunnat undgå en mångfalldig beröring med ett annat bland Sibiriens hufvudfolk: *Ostjakerne*²⁷⁸, så²⁷⁹ vill jag äfven i förbigående egna en blick åt de[m]. Till²⁸⁰ vinnande af mera redighet framställningen indelar jag i topographiskt häns. mitt fält uti tvenne afdelningar²⁸¹: 1°) Flodsträckningen vid nedra Irtisch ifrån Djem[jansk] till Sam[arowa] 2) Obs nedra område ifrån Sam[arowa] till Ishafvet 3) Öfra Obs område ifr[ån] Sam[arowa] till Tomska Gränsen. Att denna indelning äfven med afs[eende] å folk-förbindelserna, skall i det följande wisa sig.

❧ 310 ❧ Innan²⁸² wi skrida till en

Appendix 18.2

❖ 151 ❖ eller²⁸³ för att eröfra gods och skatter, eller ock för att utöfva hämd. Likaså i den Samojediska sången, men det bör märkas, att de Finska sångerna äro wida renare, skärare och alltid äga en, om jag så får säga, mera ädel och sedlig grund, än Samojedernas episka sånger. När de tre Kalewa-hjeltarne: Wäinämöinen, Ilmarinen och Lemminkäinen draga ut för bortröfva Sampo – det mäktiga redskapet för lycka och wälgång, så träder den egna fördelen härwid i bakgrunden, och genom hela sången framlyser hjeltarne[s] ädla håg att lyckliggöra sitt²⁸⁴ folk, sin stam, sina anförwandter. Deremot är det alltid omsorgen om eget wäl²⁸⁵ driffjädern till de samojediska hjeltarnes ut till härnad²⁸⁶. I de flesta fall är ungdomens hjerta den²⁸⁷ skatt som lockar den kämpelystna vikingen ut på stridens fält. Fråga wi nu den Samojediska Skallden, hur han låter den så djupt föraktade qvinnan ❖ blifwa målet för ädel bragd, så svarar han oss utan betänkanke med dessa ord: ”Ända ifrån fädernas tid har den sed blifwit hos oss wördad, att man alldrig tagit sig hustru ur sin egen, utan en annan, främmande, obefryndad stam. Nu lefde²⁸⁸ våra stammar fordomtima wanligen i ett fiendtligt förhållande till hvarandra, hvarföre det mången gång stod²⁸⁹ hårdt att i godo tillwinna sig en hustru. Detta kunde åtminstone icke ske utan en brudpenning, som till följe af det hos oss brukliga månggiftet och den häraf föranledda bristen på ogifta²⁹⁰ qvinnor war utomordentligt stor. För att afskudda sig denna pålaga har den starke hos oss i alla

- 283 This is a fragment of eight mscr pages, KK Coll. 539.26.19 (Varia 1.19) p. 151–158 (4 sheets) of ca. 17 x 22 cm. The fragment is included in a further developed form in the travel report above (p. 788–790), and in Castrén 1855: 167–169.
- 284 *sitt* || ett helt
- 285 *wäl driffjädern* || 1. wäl, som jagar || 2. wäl, som drifver de
- 286 *härnad* || härnadståg
- 287 *den [...] fält* || målet för deras färd
- 288 *lefde våra* || 1. stodo || 2. lefde de || 3. lefde så
- 289 *stod hårdt* || 1. war svårt || 2. stod svårt
- 290 *ogifta* || ung[a]

- 291 *tagit* || köpt
 292 *armens* || svärdet
 293 *säges åter* || 1. åter säges || 2. ~ uttryckligen
 294 *att [...] fejd* || på wikinga färd
 295 *det* || ~ äfven här
 296 *Ja [...] hjelten.* || Ja wi kunna wara derom fullkomligt forwissade, att
 297 *runo-cykler* || sång-cykler
 298 *Andra* || Smärre
 299 *Dessa [...] utsträckas* || 1. Annars har jungfr[un] || 2. Annars har J Grimm på ett tillfredsställande sätt ådagalagt, att de till och med de Skandinaviska och Forntyska sångerna ega många beröringspunkter med de Finska och följaktligen äfven med de män befryndade Samojediska, hvilka åter torde stå i nära samband med Tatarernes Tatariska och andra Sibiriska folkslags fornsånger. Grimm har utsträckt sina jämförelser
 300 *är trochæisk* struck out in the mscr, but Castrén did not replace it with anything else.
 301 *sångerna* || forns[ångerna]
 302 See p. 790, note 254 where the existence of a certain metre in Nenets poetry is explained.
 303 In his footnote, Castrén refers to Jacob Grimm's (1785–1863) article on the *Kalevala*, which was the subject of considerable attention in Finland in its time. It was translated into Swedish and published in *Fosterländskt album*. Grimm 1845. (KL)

tider tagit²⁹¹ sig hustru med armens²⁹² rätt.^{xlvi} I Kalewala säges²⁹³ åter jungfruns *skönhet* warit den ende driffjäder, som lockade våra hjeltar att²⁹⁴ draga i fejd för Pohjas dotter. Lösepenningen wille ingen afskudda sig. Emellertid är det²⁹⁵ en märkbar öfverensstämmelse, att äfven jungfrun i den Finska sången tillhör en fiendtlig *stäm* och ej kan winnas utan en dryg lösepenning (Sampo). Ja²⁹⁶ Kullervo, Kalervos son röfvar sig en brud alldeles på s[am]ma sätt som den Samoj[ediske] hjelten. Utan tvifvel hafva alla de runo-cykler²⁹⁷, som besjunga Wäinämöinens, Ilmarinens och Lemminkäinens frieri-försök i Pohjola ursprungligen egt samma grund och character, som Samojedernes sånger nu ega. Andra²⁹⁸ smärre öfverensstämmelser röja de Finska och Samojediska sångerna allt igenom.^{xlvi} Dessa²⁹⁹ jämförelser kunna utsträckas ända till den yttre versformen som både i Finska och Skandinaviska fornsången är³⁰⁰ trochæisk[.] I de Samojediska sångerna³⁰¹ finnes ej något bestämdt versmått, och huru wore detta möjligt, då endast diktens innehåll är känt af sångaren, men nästan allt det öfriga utgör en improvisation för tillfället?³⁰² Den Samojediska versens öfverwägrande benägenhet för trocheer kan emellertid icke dragas i något tvifvelsmål. – Sålunda synas sjelfwa sångerna antyda en gemenskap emellan de Germaniska och de obestämdt så kallade Finskt-Tatariska

xlvi. Sådant är i det närmaaste förhållandet ännu i denna dag.

xlvi. Dessa öfverensst[ämmelser] kunna utsträckas ända till den yttre formen.

folkslagen.^{xlvi} 303 Naturligtvis är dock, såsom redan till en del blifvit antydt, andan i alla de förberörda folkens fornsånger wäsendtligen olika.³⁰⁴ Man har sagt, att magien i den Finska sången utgör ett öfverwälgande element och bestämmer dess character. Detta kan med wida större skäl sägas om den Samojediska hjeltedikten. 156 Will man sammanhålla på³⁰⁵ en gång den Finska och den Skandinaviskt-Germaniska, så kan man säga, att i Samojedernas dikt *magien* verkar allt, i Finnarnes åter *sången*³⁰⁶, i de öfrigas *svärdet*. Jag nämnde i det föregående, att den Samojediske hjelten lefwer hellst för sig och sina *enskildta* intressen, då deremot den Finske, i synnerhet gamle vise³⁰⁷ Väinämöinen, äfven omsorgsfullt wårdar sig om³⁰⁸ *stammens*, sina anförwandters sällhet. Den Skandinaviska wikingen lefwer ej mera för sig och de sina; han har trädt ut i statslifvet, der de privata intressen mindre³⁰⁹ gälla. Derföre 157 strider han blott för att strida och hans förnämsta winning är dervid äran. Hvad särskildt beträffar characteren af den Samojediska hjeltedikten, hvarom här egentl[igen] fråga är, så torde denna bäst inses genom en, om äfven kort och ofullständig relation af innehållet i ett par af Samojedernas mest omtyckta hjeltedikt, antecknade den förra i Tomska, de sednare i Archang[elska] Gouvernementet.

xlvi. I sin bekanta afhandling om det Finska epos har Grimm anført några i Tyskan och Finskan beslätade ord. Utsträcket jemförelsen öfver hela den Indogermaniska språkstammen å ena sidan och den Finskt-Tatariska å den andra, så kan ett helt vocabularium af beslätade ord med lätthet tillwägabringas.

304 The idea of a national spirit, *Volksgeist*, reflected by language and culture, e.g., folk poetry, can be traced back to the German philosopher Johann Gottfried von Herder (1744–1803). It was discussed by several scholars in the 1830s and 1840s and it formed the most essential basis for Castrén's thinking in general. The idea of the crucial significance of song and word in Finnish-Karelian poetry is still one of the most important points of view in interpreting the so-called *Kalevala* type poetry, but otherwise the approaches have changed radically. The power of the word is dealt with in various ways in time and space, but also as understandings manifested in different types of oral tradition and influencing the ways of performing poetry. Interpretations of poetry as a reflection of a national spirit are no longer topical. Nisbet 1999; Häkkinen, K., 2006; Tiitta 1994: 239–241; Apo 2006; Tarkka 2005; Hautala 1960. (TS – KL)

305 på [...] gång || den
306 sången || ~ och ordet
307 vise || trygge
308 om [...] sina || om andras sällhet; den Skandinaviske wikingen ~~offrar deremot~~ offrar eget och andras väl för sin ära
309 mindre || ej mera

- 310 *hjelte* || ~, han war
 311 *yttrar* || menar
 312 *sjunker* || far
 313 *Färdas* || Han
 314 *men* [...] *ko[mmer]* || och åter-
 vänder sedan
 315 Sic.
 316 *mö för* || 1. hustru för || 2. mö åt
 317 *hustru.* || ~ Son[en]

1.

✠ 158

Wid flodens mynning föddes en hjelte³¹⁰. Lig-
 gande ännu i waggan yttrar³¹¹ han: ”det wore tid
 att gifta sig.” Han stiger ur waggan och sätter sig
 på jern-golfvet, men golfvet brister och hjelten
 sjunker³¹² ned under jorden. Färdas³¹³ sju dagar
 under jorden, men³¹⁴ på sjunde dagen ko³¹⁵ till
 sin faders stuga och yttrar till honom. ✠ ”Du har
 rest all werlden omkring, har Du icke funnit en
 mö³¹⁶ för mig?” Fadren säger sig ej hafva funnit
 och råder sonen att sjelf söka sig hustru.³¹⁷

Appendix 18.3

- 329 En³¹⁸ hjälte födes – sätter sig på en stol i ett rum
 med jerngolf – faller g[enom] golfvet int[ill] jor-
 den, stiger upp, frågar af sin far efter brud. Fadren
 ber honom sjelf <---> se se sig om – väpnar sig, tar
 på sig 3 <----->, svärd vid sidan, både på
 arm – Beder sina Gudar, de nedsänka hufvuden
 och svartna i ansigtet till tecken af missnöje. Be-
 der andra g[ån]gen så l[än]ge kitteln koka <-->
 Gud[arna] upplyfta hufvudet och le. Sätter sig på
 en örn, örnen höjer sig upp till molnen och far
 till söder (åhörarne hurra) – Flyger 7 dag[ar] och
 7 nätter, ser en stad, örnen sätter sig på ett träd –
 330 det var kungens träd. Sju an-dra hjeltar anlän-
 da med båtar och 60,000 beväpnade. I staden är
 gästabud, alla är välplägade – Hjälten sitter i
 träden och ler – Förfogar sig i gästestugan –
 Ingen blir honom varse. Bakom spisen ligger³¹⁹
 <wed> – Hjelten kryper derunder – ligger³²⁰ der
 7 nätter och dagar – Gästab[udet] fortfar. Kung-
 en har 7 söner – stiger upp, och upptäcker hjel-
 ten – <-----> för sönerne – 2 af dem bortkasta³²¹
 <weden> vilja upplyfta hjelten <för hv[ar]>dera
 handen – mäka ej – 2 andra bröder försökte
 mäka ej – 2 åter mäka ej[.] Den yngsta sonen
 lyftade upp och hjelten och förde hon[om] till
 bordet – Fadren ber yngsta sonen gästa hjelten
 och hemta³²² systern att sitta vid honom. Såsom
 331 <sydt> af en uppflygande andskock, så ljud
 suset af flickans perlbeprydda klädnad, då hon
 uppstod. Ställda vid systern kallade honom svå-
 ger – Nytt gästabud. Hjelten bortför sin brud vid
 handen. Förvandla sig till soblar, gå upp i
 kung-trädet, återtaga sin förra skepnad – Sitta
 fem dagar och nätter i trädet[.] En af hjeltarne i

318 This is a field note of the song published on p. 791–793 or as a parallel poem to it. The mscr belongs originally to the travel diary KK Coll. 539.31.2 p. 329–334. The diary is published beginning from p. 1126 of this volume.

- 319 *ligger* || stå[r]
 320 *ligger* || Gästar
 321 *bortkasta* || ej
 322 *hemta* || ställa

- 323 *anhåller* || från
 324 *Går* || Fly[r]
 325 *vägra* || <--->
 326 *Slår hufvudet* || Nu falla de två
 hono[m]

332

båten tager sin båge och sönderskjuter locket af ett jernbebetäckt berg. (hurra) I blotta skjortan rasar kungens äldsta son till båtarna, afslår med ett tag båten. Blir dödad i en <--->. 2 andra bröder springa till i skjortärmar, förl[ora] sina hufvun, åter 2 andra, hufvut af – Flickan gråter i trädet – Hjelten stiger från trädet, anhåller³²³ yngsta brodern och skickar honom hem – Spänner sin båge. Pilen 332 for af, dödade en hjelte och 1000 män (hurra.), återkom till hjelten – sköt 7 g[ån]g[e]r, dödade 7 hjeltar och 7000 män, – Hurra, hurra, hurra. Går³²⁴ tillbaka i trädet – Bruden är borta – Sätter sig på örnen – ser spår på snön, följer på spåren. Flyger en månad, kom till en stad till bruden – Örnen krossade med sina vingar stadens kopparbetäckta tak och dödar 3 hjeltar – Fyra hjeltar återstå – fordra af dem sin brud – hotar att annars förstöra hela staden – Hjeltarna vägra³²⁵ – Sagans hjelte drager sitt svärd och afhugger hufvd på en (hurra) – Fordrar åter – vägras – afhugger hufvudet på en an. (Hurra!). Fordrar 333 åter – De 2 åte[r]st[ående] skjuta med pilar, de flyga ej 7 båglängder till hjelten – Slår³²⁶ hufvudet af den 6te Börjar ihjälslå an[nat] smått folk – 7de hjelten skjut[er] honom i bröstet – Pilen krossas – Hjelten g[enom]sköt med pil den 7de – Han uppstiger rasar på hjelten, faller omkull framför hans fötter – Hjelten afhugger hufvudet på den 7de – Han hoppar omkring och förbrytas till st[yc]k[en] – ser sig om bruden – Hon är borta – Flyger åter till en stad. Här funnos 25 hjeltar – Örnen söndrar stadens^{xlvi} koppartak och dödar 3 hjeltar – Begär sin brud af Komb[ås'] K[an]. Denne lofvar sin

xlvi. *Kombås' kan* var herre af staden.

334

enda syſter – Hjelten ihjälslår K[ombäs'] K[an].
 (Hurra) Slår ihjäl den ena efter den andra –
 Den qvarbl[ifvande] svågern kommer honom
 tillhjälp – De döda alla med und[antag] af yngſta
 brodren – Han återger³²⁷ bruden och sin yngſta
 syſter – Bruden hade lupit bort af egen vilja.
 Hjelten ber hennes bror dömma henne – Han öf-
 verlåter åt fästmannen, som ihjelsticker henne[.]
 Tager den nya bruden, flyger hem med henne
 och svågern – Ger åt honom sin syſter –

Hjeltens namn:

Pad<u>rgeje^{xlix} Go<b>en Los

Kob, m[enni]ska (hud)

Los, namn –

---

xlix. Желтый мѣдъ.